

GÖTEBORGS UNIVERSITET
INSTITUTIONEN FÖR SOCIALT ARBETE

SKYDDANDE FAKTORER OCH ATT GÖRA KÖN

Om flickors resiliensprocesser

SW2226, Vetenskapligt arbete i socialt arbete, 15 hp
Scientific Work in Social Work, 15 higher education credits
Avancerad nivå
2010-02-10

Författare: Eva Hansen
Handledare: Helena Johansson

Abstract

Titel	Skyddande faktorer och att göra kön, om flickors resiliensprocesser
Författare	Eva Hansen
Nyckelord	skyddande faktorer, resiliens, att göra kön, intervjuproblem
E-postadress	eva.l.h@tele2.se

Uppsatsen handlar om skyddande faktorer, resiliensprocesser och att göra kön. Uppsatsen innehåller en huvudstudie och en bistudie. Huvudstudien består av kvalitativa intervjuer med tre unga kvinnor och bistudien av kvalitativa intervjuer med två behandlare i socialtjänsten.

Syftet med huvudstudien är att ta reda på hur skyddande faktorer under uppväxten beskrivs. Hur dessa leder till skyddande processer och resiliens, samt hur skyddande faktorer kan förstås ur ett könsperspektiv. Intervjuerna i huvudstudien var svåra att genomföra. Bistudien är ett försök att förstå mer om varför detta var svårt. Syftet med bistudien är att ta reda på varför det är svårt att genomföra intervjuer i denna uppsats. De teoretiska utgångspunkterna i uppsatsen utgår från begreppen skyddsfaktorer och resiliensprocesser. Dessa begrepp hör hemma i utvecklingspsykopatologin. "Att göra kön" hör hemma i social konstruktionism.

Slutsatser i huvudstudien handlar om hur tillgången till vidare ramar i identitetsutvecklingen under uppväxten, kan vara en skyddsfaktor ur ett könsperspektiv. Andra skyddande faktorer kan vara att ha kvar syskonrelationer, särskilt när föräldrar inte finns kvar. Att ha en struktur och förutsägbarhet i vardagen är en annan skyddande faktor och att uppleva hur utvecklande en relation kan vara.

Slutsatserna i bistudien handlar om att det finns flera perspektiv på svårigheter att göra intervjuer i socialt arbete. Några perspektiv hör samman med frågeställningarna. Andra hör samman med svårigheter att se tillbaka på sin egen uppväxt när man är i början av vuxenlivet. När relationen är av väsentlig betydelse blir det svårt att förmedla kontakten för en intervju.

Abstract

Title	Protective factors and doing gender, about girl's resilience processes
Author	Eva Hansen
Keywords	Protective factors, resilience, doing gender, interview problems

This paper is about protective factors, resilience process and doing gender. The paper contains one main study with quality interviews of three young women and a side study with quality interviews of two therapists in social service.

The aim of the main study is to understand know how protective factors while growing up are described. How these lead to resilience and how protective factors can be understood in a gender perspective. It was difficult to get interviews for the main study. The aim of side study is to understand more about this difficulty. The theoretical basis for this paper is from protective factors and resilience process, which belongs in development psychology. Doing gender belongs in social constructionism.

The conclusion of the main study is to have assets to wider limits during growth, could be a protective factor in a gender perspective. To have continued relationships with siblings is another protective factor. To have a structure and foreseeable in everyday life is another protective factor and also to afford how developing a relation could be.

The side study conclusion is that there are many perspectives on the difficulties of getting interviews. Some perspective has to do with the questions in the interview. Other perspective is about the age the searching young women. It is not easy to look back on one owns growing up when you are in the beginning of the twenties. To handle over a contact based on a relation, for an interview, is another difficulty.

Innehåll

INLEDNING	7
DISPOSITION	8
SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	8
METOD	9
<i>Etiska överväganden</i>	9
<i>Urval och bortfall</i>	9
METODOLOGISKA UTGÅNGSPUNKTER FÖR BISTUDIEN	12
VALIDITET, RELIABILITET OCH GENERALISERBARHET	13
ANALYSEN	13
TEORETISK REFERENSRAM	14
UTVECKLINGSPSYKOPATOLOGIN	14
<i>Resiliens</i>	14
<i>Riskfaktorer och skyddande faktorer</i>	15
<i>Vändpunkter</i>	16
SOCIAL KONSTRUKTIONISM	16
<i>Att göra kön</i>	16
TIDIGARE FORSKNING	18
UTVECKLINGSPSYKOPATOLOGI	18
<i>Individuella faktorer</i>	19
<i>Familjefaktorer</i>	19
<i>Samhällsfaktorer</i>	20
KÖNSPERSPEKTIV	21
RESULTAT	23
INTERVJU MED ANNA	23
<i>Sammanhanget inför intervjun</i>	23
<i>Skyddande faktorer</i>	24
<i>Familjefaktorer</i>	25
<i>Faktorer på samhällsnivå</i>	27
<i>Att vara flicka</i>	27
<i>Vändpunkter</i>	28
<i>Resiliens</i>	29
<i>Till vilket "pris"</i>	29
INTERVJUN MED BEA	31
<i>Sammanhanget inför intervjun</i>	31
<i>Skyddande faktorer</i>	31
<i>Att vara flicka</i>	33
<i>Riskfaktorer</i>	33
<i>Resiliens</i>	35
<i>Till vilket pris</i>	35
INTERVJUN MED CISSI	36
<i>Sammanhanget inför intervjun</i>	36
<i>Skyddande faktorer</i>	37
<i>Riskfaktorer</i>	37

<i>Att vara flicka</i>	37
<i>Resiliens</i>	38
BISTUDIEN, OM SVÅRIGHETER ATT FÅ TILL STÅND INTERVJUER FÖR HUVUDSTUDIEN	39
<i>Intervju med Diana</i>	39
<i>Intervju med Carin</i>	39
ANALYS OCH SLUTDISKUSSION	41
ANALYS AV BISTUDIEN	45
SLUTDISKUSSION	47
REFERENSER	49
Bil 1 Intervjufrågor/teman	
Bil 2 Presentationsbrev	

Förord

Ett stort tack till min handledare Helena Johansson. När jag nu skriver ihop mitt material till en uppsats, blir det den hjälp uppsatshandledningen varit tydlig. Litteraturtips, diskussioner om innehållet och konkreta råd om hur man kan gå tillväga.

Jag vill också tacka alla mina informanter så hemskt mycket! Ett särskilt tack till er tjejer! Tack för att ni har delat med er av erfarenheter och funderingar och för att ni haft tålamod när jag vänt och vridit på frågorna. Tack också till alla mina kolleger som varit till hjälp på många sätt. Ni har varit till hjälp för att söka informanter, att formulera intervjuguiden, att läsa uppsatsen och tankehjälp under uppsatsprocessen. Tack till chefer som underlättat och gjort det möjligt att genomföra det hela. Jag vill särskilt tacka Mona Elgaard, Aino Tammelin, Lotta Kjeller, Helena Gran, Raphaela Bannehr, Alexander Stevanics och Rami Jeizawi, utan er hade det inte blivit någon uppsats.

Själv har jag mestadels haft roligt när jag arbetat med denna uppsats; att få vara nyfiken och lära mer, både från människors berättelser och från vad andra skrivit.

Inledning

Denna uppsats handlar om skyddande faktorer, resiliensprocesser, om att göra kön och om varför det är svårt att få till stånd intervjuer. I uppsatsen finns en huvudstudie, som utgår från intervjuer av tre unga kvinnor och en bistudie som utgår från intervjuer av två socialsekreterare.

Psykosocialt arbete med barn och ungdomar i socialtjänsten är ett problematiskt område på många sätt. Ett för att det handlar om framtiden, ett annat för att det är sällan människor berättar om att de fått hjälp från socialtjänsten. När socialtjänstens arbete uppmärksammas i massmedia, är det ofta då socialtjänstens arbete inte lett till en positiv förändring. Med detta i tankarna börjar funderingarna på vad denna uppsats skulle handla om. Att hitta ett ämne som ger öppningar och vägar framåt i barn, ungdomars och familjers liv.

Jag har arbetat inom kommunal socialtjänst under hela mitt yrkesverksamma liv som socionom, de senaste åren med barn och unga. För några av de flickor jag mött i mitt arbete har varit svåra att hitta rätt hjälp, d v s hjälp som lett till en positiv förändring. När jag långt senare träffat på flickorna, eller fått höra hur det gått för dem i livet, har det blivit bra, trots att det inte såg så ut under vår kontakt. Dessa möten finns också med i funderingarna för denna uppsats. Uppsatsen har ett könsperspektiv för att jag vill ta reda på mer om könet betydelse i socialt arbete.

De flesta människor känner någon som haft det riktigt svårt under uppväxten men som ändå klarat sig bra i livet. Borge (2005) skriver att ungefär hälften av de barn som utsatts för risk under uppväxten klarar sig. När barn som utsätts för riskfaktorer har tillgång till skyddande faktorer och klarar sig "mot alla odds" handlar det om resiliens. Utgångspunkten för resiliens är alltså upplevelse av risk, men fokus i intervjuerna i uppsatsen är skyddande faktorer och de processer som leder till resiliensprocesser. Begreppet resiliens kommer att förklaras närmare i uppsatsens teoretiska kapitel.

Skyddande faktorer är inte samma sak som positiva upplevelser. Positiva upplevelser och erfarenheter, leder till utveckling och växande för alla människor. Skyddande faktorer som begrepp kommer till användning i förhållande till upplevd risk (Rutter 1995). Forskning om utsatta barn har länge handlat om de barn som utvecklar sociala problem och psykisk ohälsa. De barn som utvecklas mot alla odds har länge varit en osedd grupp i forskningssammanhang, skriver Andersson (2008). Sundell (2006) skriver om att det har funnits mer fokus och större kunskap om risker än om skydd inom praktiskt socialt arbete. Borge (2005) skriver att många författare tidigt uppmärksammat motståndskraftiga barn inom skönlitteraturen, t ex karaktärer från Charles Dickens författarskap, Pippi Långstrump och Harry Potter. Motståndskraftiga barn kallas ibland "maskrosbarn" .

Inom resiliensforskningen finns könsskillnader som ett perspektiv. Risk- och skyddsfaktorer kan vara olika för flickor och pojkar så att en faktor som är en risk för flickor kan vara ett skydd för pojkar (Borge 2005). Det är inte könsskillnader inom resiliens som är könspektivet i denna uppsats, utan begreppet "att göra kön". På engelska heter begreppet "doing gender" eller "Genderezing" (Zimmerman & West 1987). Kön "görs" hela tiden men benämns vanligen inte, hur kön "görs" behöver lyftas fram för att bli synligt, med en förhoppning om ökad vidsynthet för att kön kan "göras" på flera olika sätt. Sociala problem och den mesta forskningen inom socialt arbete är könsblind, könsskillnader uppmärksammas vanligtvis inte (Clazon 2008). Könsskillnader kan bli synliga först när man medvetet uppmärksammar hur kön görs. När man t ex läser om "ungdomsforskning" och upptäcker att det oftast handlar om pojkar, när man går till källan (Hamreby 2004).

Disposition

Denna uppsats har en huvudstudie och en bistudie. Dessa båda följs åt genom uppsatsen; först kommer huvudstudien, sen kommer bistudien, båda behandlas på samma sätt. Inledningskapitlet innehåller syfte och frågeställningar. Andra kapitlet handlar om metoder som används i uppsatsen, därefter kommer kapitlet om de teoretiska utgångspunkterna. Det fjärde kapitlet handlar om tidigare forskning i förhållande till ämnet för huvudstudien. I femte kapitlet presentera resultatet från intervjuerna. I det sjätte och sista kapitlet analyseras intervjuerna i förhållande till tidigare forskning och teoretiska utgångspunkter. I sista kapitlet finns också slutdiskussionen där huvudstudie och bistudie sammanfogas.

Syfte och frågeställningar

Syftet med huvudstudien är att ta reda på hur skyddande faktorer under uppväxten beskrivs, hur dessa leder till skyddande processer och resiliens samt hur skyddande faktorer kan förstås ur ett könsperspektiv.

Frågeställningarna som jag söker efter svar på i huvudstudien är:

- ✚ Hur beskrivs skyddande faktorer under uppväxten?
- ✚ Hur leder skyddande faktorer till skyddande processer och resiliens?
- ✚ Hur kan skyddade processer förstås ur ett könsperspektiv?

Syftet med bistudien är att ta reda på varför det varit svårt att få informanter att ställa upp för intervjuer i huvudstudien.

Frågeställningen jag söker efter svar på i bistudien är:

- ✚ Varför är det svårt att få till stånd intervjuer för denna uppsats?

Metod

I detta kapitel ska jag redogöra för hur jag genomfört studierna i uppsatsen. Jag ska motivera metodiska överväganden, hur informanter söktes, hur datainsamlingen skett och hur materialet analyserats.

Huvudstudien utgår från intervjuer med tre unga kvinnor. Kvinnorna berättar om uppväxten med hjälp av frågor i en intervjuguide. Intervjuguiden är skapad med hjälp av teorier och tidigare forskning som finns i uppsatsen. Sammanhanget inför intervjun beskrivs inledningsvis för att ge en ökad förståelse hos läsaren. Intervjun är strukturerad i teman, som också används när texten analyseras (Sohlberg 2009). Frågorna i intervjuguiden är allmänt hållna, i syfte att därifrån gå vidare med fördjupande frågor, utifrån kvinnornas berättelser. I planeringen av uppsatsen var det meningen att intervjuerna ske vid flera tillfällen, för att fördjupa frågorna. När jag skriver om flickor i intervjuerna handlar det om uppväxten, när de var barn, vid intervjutillfället har dessa flickor blivit unga kvinnor.

Etiska överväganden

I hela studien och när jag sökt informanter har jag utgått från *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Under intervjuerna har jag försökt vara lyhörd för om informanterna ville avbryta intervjun. Att välja informanter så nära mitt dagliga arbete ser jag som både en styrka och en svårighet. Styrkan är en möjlighet till fördjupning i det dagliga arbetet, att stanna upp kring frågor jag funderat över. Det ger också möjligheter till ny kunskap att använda direkt i arbetet. Svårigheterna är att vara uppmärksam så att sekretessen inte bryts, genom att de kvinnor som har ett aktuellt ärende¹ inom socialtjänsten har inte har intervjuats. Alla informanter har avidentifierats genom fiktiva namn på personer och platser. Bistudien har avidentifierats på samma sätt, av hänsyn till informanterna i huvudstudien.

Urval och bortfall

Informanter som söktes för huvudstudien var tre till fyra unga kvinnor mellan 18 och 30 år med erfarenhet av socialtjänstens insatser². Åldersspannet valdes så att kvinnornas uppväxt var under samma tidsepok. I upplägget för intervjuerna var tanken att intervju tre kvinnor vid tre tillfällen eller fyra kvinnor vid två tillfällen. Syftet med att dela upp intervjuerna vid flera tillfällen var att kunna fördjupa intervjuerna. Jag bedömde att jag skulle få tillräckligt med material för syftet med uppsatsen från intervjuer i den planerade omfattningen. Informanterna söktes inledningsvis bland unga kvinnor som bott i ett ungdomsboende eller på ett behandlingshem för ungdomar. Informanterna skulle sökas med hjälp av personal i ungdomsboende och behandlingshemmet.

Jag fick namn och adress på sju unga kvinnor som tidigare bott på ett behandlingshem för ungdomar av en socialsekreterare. Två av kvinnorna hade pågående ärende i ungdomsgruppen och sållades

¹ Handläggning av ärenden innebär ett förfarande som börjar med att ett ärende väcks och efter utredning utmynnar i ett beslut. (socialstyrelsens termbank)

² Insatser är aktiviteter som finns inom individ och familjeomsorgen. Insatser är vanligtvis bistånd som beviljas jml 4 kap 1 § SoL (Socialtjänstlagen), men kan också vara insatser som är beslutade jml LVU (Lag om vård av unga i vissa fall). Försörjningsstöd (Socialbidrag) beviljas också jml SoL men ingår inte här. (Socialstyrelsens temabank)

bort av etiska skäl. Presentationsbrevet skickades tillsammans med ett kort brev om vem jag fått namn och adress av till de övriga fem kvinnorna. En kvinna ringde genast och var glad över att hennes socialsekreterare föreslagit henne för intervjun, men hon kom aldrig. En kvinna meddelade att hon var sjuk och orkade inte med en intervju just nu. Ett brev kom i retur och två kvinnor hördes inte av. Personalen i ungdomsboendet frågade unga kvinnor som tidigare bott där, om ville ställa upp för en intervju. Flera kvinnor tackade nej, men en ung kvinna, i intervjuerna kallad Bea, ställde upp för intervju. Jag kontaktade därefter tre socialsekreterare i andra verksamheter för hjälp att söka informanter. Jag fick namn och adress till en ung kvinna, men det ledde inte fram till någon intervju. Därefter fick jag tre namn på tillfrågade och intresserade unga kvinnor från en fjärde socialsekreterare. Två av dessa ledde fram till intervjuer. En av kvinnorna som intervjuades kallas Cissi i resultatdelen. Den andra kvinnan, som i intervjuerna kallas Anna, ville verkligen vara med om denna intervju. Anna ställde upp för tre intervjuer, hon var själv intresserad av att hitta skyddande faktorer under sin barndom. Utgångspunkten har varit intervjuguiden, men med fördjupningar utifrån Annas berättelse. Vid det fjärde intervjutillfället skickade Anna ett sms om att hon mådde dåligt och inte ville intervjuas då.

Sökningen av informanter gav namn och adress till sammanlagt 13 kvinnor, varav tre ledde fram till intervjuer. Av dessa tre intervjuer var en kvinna beredd att intervjuas vid flera tillfällen enligt mitt planerade upplägg. Jag gjorde därefter ett övervägande om det var möjligt att få till stånd fler intervjuer inom rimlig tid. Svårigheten var inte att få namn och adress till möjliga informanter, utan svårigheten var att genomföra intervjuer. Min handledare förslög då att jag skulle göra en bistudie om denna svårighet. Jag valde att göra en bistudie med intervjuer av två socialsekreterare som hjälp till att förmedla namn till intervjuerna. Jag tog del av två avhandlingar där forskare haft svårigheter att genomföra intervjuer i sina studier, i dessa är det avsnittet om metodologiska tillvägagångssättet som använts.

I resultatredovisning har även informanterna i bistudien fått fiktiva namn. Informanterna i bistudien har gärna ställt upp för intervjuer, även det har varit svårt för dem att finna tid för intervjun.

Datainsamling - Schematisk översikt över intervjuerna i studien:

Huvudstudien:	"Anna"	3 intervjuer	sammanlagt 27 sidor utskrivna text
	"Bea"	1 intervju	sammanlagt 5 sidor utskrivna text
	"Cissi"	1 intervju	sammanlagt 2 sidor utskrivna text
Bistudien:	"Carin"	2 intervjuer	sammanlagt 5 sidor utskrivna text
	"Diana"	1 intervju	sammanlagt 2 sidor text

Alla intervjuerna spelades in och transkriberades. Alla informanter har fått sina intervjuer utskrivna i efterhand och uppmanats att tala om ifall jag missuppfattat något av vad de sagt. Intervjun med "Carin" genomfördes vid två tillfällen pga. tekniska problem med inspelningsapparaten.

För huvudstudien har en intervjuguide använts. Frågorna i intervjuguiden är allmänt hållna men med tydligt fokus. Intervjuguiden är "bara" en guide på så sätt att den skapar fler frågor än svar. På så sätt blir intervjusituationen en skapande process där både intervjuaren och informanten är medaktörer

(Hydén 2000). Hydén beskriver sitt forskarideal som en forskare som främst intar lyssnarens roll, inte frågarens. Detta är dock inte en passiv roll, utan en aktiv lyssnarens. Det finns beröringspunkter i delar av berättelserna i denna studie med Hydéns utgångspunkt i artikeln. Båda innehåller intervjuer om svåra frågor. För att få hjälp med reflexioner över intervjuguiden gjorde jag en provintervju med en kollega.

För att de skyddande processerna ska få betydelse har intervjuerna också handla om riskfaktorer i de unga kvinnornas liv. Samtidigt har jag i intervjuerna försökt styra samtalet till frågor om skyddande faktorer och behålla fokus där. Carlsson (2009) beskriver frustrationen i forskningsprocessen, att fokusera på vad kvinnorna faktiskt berättar om i intervjuerna. När man inte får svar på de frågor som man vill ha i fokus och tiden för intervjun tickar iväg. Carlsson skriver att det var först när hon förstod nyttan av att lyssna på berättandet i intervjuerna, som det blev att ta tillvara på innehållet, när hon inte längre var så upptagen av att få svar på frågorna. På motsvarande sätt behövde jag förstå att det var genom att lyssna till berättelser om riskfaktorer som jag kunde förstå hur jag kunde fråga efter de skyddande processerna.

Broberg m.fl. (2008) skriver om kliniska intervjuer för att förstå form och kvalitet på tidig anknytning. Att ställa frågor där man ber personen berätta om barndomen ger en ingång från "barnets perspektiv". Om man också ställer frågor där man ber personen berätta hur de idag kan förstå hur deras föräldrar gjorde när de var barn får man en berättelse från ett "vuxenperspektiv" på sin egen barndom. På så sätt har det betydelse hur man ställer frågorna i intervjun. I intervjuerna i denna studie har jag försökt få berättelser både om hur de unga kvinnorna ser på sin barndom både från "barnets perspektiv" och från ett "vuxenperspektiv", så som Broberg m fl skriver om.

Sexuella övergrepp var centrala riskfaktorer i en av intervjuerna. Jag behövde mer kunskap och fördjupning inom området, för att gå vidare i intervjun och har därför tagit del av Carlssons (2009) avhandling om sexuella övergrepp och hur det blir möjligt att prata om detta.

För bistudien har det endast funnits en fråga: Varför är det svårt att få till stånd intervjuer för denna uppsats?

Metodologiska utgångspunkter för bistudien

För fler perspektiv på svårigheterna att få till stånd intervjuer har jag tagit del av två avhandlingar där frågorna berörs. Avhandlingarna behandlar områden där en given grupp informanter inte finns att söka upp. Avhandlingarna är av intresse för denna studie eftersom forskarna beskriver sina svårigheter att finna informanter för sina studier. I denna uppsats finns bara de metodologiska delarna av avhandlingen med.

Löfstrand (2005) tillbringade mycket tid på caféer för bostadslösa för att bli accepterad av möjliga informanter och få "socialt tillträde". Många personer samtalade gärna med henne om hennes projekt och om egna erfarenheter men långt ifrån alla var dock intresserade av formella och bandade intervjuer. Ett exempel var en man som hon pratade med vid flera tillfällen men som inte ville ställa upp för en bandad intervju. I senare möten frågade mannen om det var hon som "gjorde dom där förhören". Frågan säger något om hans och kanske andras skäl att säga nej till intervjuer. Positionen som forskare och förhållsledare/polis flyter ihop. Intervjun kan upplevas som ett tillfälle där personen blir granskad, pressad och ifrågasatt.

Informanter i Löfstrands (2005) studie svarade på frågorna som om frågorna var försök att få personen att godta ett boende mot sin vilja. En informant upplevde Löfstrands frågor som närgångna, detaljerade och provocerande; informanterna hade väntat sig konkreta frågor, inte samtal om minnen som var känslomässigt svåra. Potentiella (manliga) informanter relaterar till Löfstrand som kvinna, inte som forskare och "förståsigpåare" (vilket avser både socialarbetare och forskare) och utsatte henne för både ilska, knuffar och uttalande med sexuell anspelning. Löfstrand tolkade personernas frustration som en följd av att de varit utsatta för intrång av socialarbetare och andra "förståsigpåare" som tvingat in dem i en underordnad position.

Thörns (2004) största problem var att komma i kontakt med kvinnor för intervjuer. Vid tiden för projektet fanns ingen samlingspunkt där kvinnor utan bostad samlades. Thörn vände sig till olika institutioner och organisationer som hon antog hade kontakt med kvinnor utan bostad. Personalen på de enheter där kvinnor tillfälligtvis bodde bedömde att kvinnorna behövde vara ifred. Personalen valde ut kvinnor som de ansåg vara starka nog att ställa upp för intervju. När Thörn fick komma och berätta om sitt forskningsprojekt var många intresserade, men ville inte själva delta. Det var svårt att genomföra intervjuer även med de kvinnor som ville ställa upp eftersom deras liv präglades av stor instabilitet. Detta innebar att när en intervju sköts upp tappade Thörn lätt kontakten. Andra exempel på svårigheter att genomföra intervjuer var när kvinnor som blir utslängda av sina bekanta var det svårt att behålla kontakten. En kvinnas telefon blev avstängt pga. obetalda räkningar vilket gjorde det svårt att hålla kvar kontakten. Svårigheterna att få till stånd intervjuer säger något om kvinnornas liv (Thörn 2004).

Validitet, reliabilitet och generaliserbarhet

Validitet avser om studien handlar om det som den avsågs att handla om och om studien genomförts så som avsikten var (Sohlberg 2009). Denna studie handlar om det som den avsågs handla om men tyvärr har inte studien kunnat genomföras enligt planeringen. Bistudien i denna uppsats har tillkommit för att försöka förstå varför det varit svårt att genomföra huvudstudien så som den var tänkt. Jag har redogjort för tillvägagångssätt och vilka val som gjorts. Studien är kopplad till teori och tidigare forskning inom området.

Reliabilitet avser om informanternas berättelser förstås och använts i enlighet med det ursprungliga innehållet. I kvalitativa intervjuer är det svårt att fullt ut veta om materialet i intervjuerna används så som informanternas mening var. I redovisningen av intervjuerna i denna studie har sammanhanget för intervjun beskrivits för att återge mer än bara svar och berättelserna från intervjuerna. Informanter har fått ta del av den utskrivna intervjun med syfte att säkerställa att den utskrivna texten från intervjun stämmer med deras berättelse (Starrin 1994).

Valet av att göra en kvalitativ studie innebär att den statistiska generaliserbarheten försvinner. En analytisk generaliserbarhet har däremot eftersträvat genom kopplingar till tidigare forskning och teorier för att på så sätt skapa igenkännande hos läsaren (Starrin 1994).

Analysen

Utgångspunkten för analysen är processer som en ständig social konstruktion, både när det gäller skyddande faktorer, resiliensprocesser och hur kön görs. I analysarbetet har de utskrivna texterna från intervjuerna studerats för att identifiera teman och processer. I huvudstudien har jag utgått från de teoretiska begreppen: skyddande faktorer, resiliensprocesser och att göra kön. I bistudien har de utskrivna texterna från intervjuerna studerats för att identifiera tema och processer. I analysarbetet av bistudien har svårigheterna att få tillstånd intervjuer med möjliga informanter identifierats och tematiserats i fyra perspektiv. Dessa perspektiv har jämförts med de metodologiska svårigheter som beskrivs i Thörn och Löfstrands avhandlingar.

Analysverktyg för huvudstudien:

Skyddande faktorer

- Inom individen
- Familjen
- Relationer med andra vuxna

Hur kön görs

- Identitet som perspektiv på kön
- Tid som perspektiv på kön

Resiliens

Till vilket pris

Analysverktyg för bistudien

- Skammen
- Tillit
- Relationens betydelse
- För ung målgrupp

Teoretisk referensram

I detta kapitel ska jag redogöra för de teorier och begrepp som jag funnit användbara för denna uppsats. Först redogör jag för begreppen skyddande faktorer och resiliens inom utvecklingspsykopatologin. Därefter redogör jag för begreppet "att göra kön", där kön är ett verb, inom social konstruktionism och om motiven för att uppmärksamma könet betydelse. Den teoretiska referensen för bistudien finns i metodkapitlet.

Utvecklingspsykopatologin

Utvecklingspsykopatolog är till nytta för att förstå utvecklingen när den kommer "i oordning" (eng. disorder). Det svenska ordet "störning" är mer definitivt, nästan som en diagnos, medan "oordning" är mer utvecklingsbetonat. Detta är en användbar teori, både i socialt arbete med barn och i barnvårdsforskning för att förstå när barn är i behov av hjälp, skriver Andersson (2008). Begreppen *riskfaktorer*, *skyddsfaktorer*, *resiliens* och *vändpunkter* återfinns inom utvecklingspsykopatologi. Utvecklingspsykopatologin kan sättas i förhållande till *utvecklingsekologisk teori* som också handlar om hur ett barn påverkas i flera olika perspektiv och på olika nivåer. Utvecklingsekologi handlar om vilka barn som helst, medan utvecklingspsykopatologin handlar om barns utveckling under svåra förhållanden (Andersson 2008). För utförligare beskrivning av utvecklingsekologisk teori hänvisas till Bronfenbrenner (1979).

Resiliens

Resiliens är en försvenskning av det engelska ordet "resilience". Det finns ingen översättning till svenska som rymmer hela begreppet, därför används ofta det försvenskade "resiliens" skriver Borge (2005). Ordet resiliens används både om fysiska och mänskliga fenomen. Som fysiskt fenomen betyder resiliens att återgå till ursprunglig form efter en fysisk belastning. Resilience kan också översättas med spänst, när det handlar om fysiska fenomen. Det kan t ex handla om hur metaller återgår till sin ursprungsform och hur naturen återhämtar sig efter ett giftigt utsläpp (Borge 2005).

Resiliens hos människor har översatts med olika ord så som återhämtningsförmåga, att bemästra och motståndskraft. Eftersom begreppet handlar både om det som händer inom barnet och det som händer i barnets miljö är dessa ord inte heltäckande. Begreppet kan användas både om engångsfenomen och om fortlöpande processer. Den brittiske barnpsykiatern Michael Rutter (1985) var en av de första som använde resiliensbegreppet. Rutter är också en av de främsta forskarna inom området och har skrivit många artiklar i ämnet. Resiliens varierar beroende på interaktionen mellan inre och yttre faktorer. Det kan handla om olika former av resiliens för olika personer. Individer i risk som t ex visar ett bättre utfall än väntat, individer med positiv adaptationsförmåga och som behåller den, trots svåra erfarenheter. Det kan också handla om personer med en god återhämtning efter en traumatisk upplevelse (Rutter 1985). De senaste åren har den empiriska forskningen handlat mer om att förstå underliggande skyddande processer. Det gäller att inte bara studera vilka faktorerna är, utan även hur sådana faktorer kan bidra till en positiv utveckling (Borge 2005, Andersson 2008).

Borge (2005) menar att ett sätt att förstå vad resiliens handlar om är att definiera det i förhållande till närliggande begrepp. Begreppen *bemästring* eller *hantering* (engelska; coping) handlar om att lära sig ett sätt att hantera risker i livet, t ex självhjälpsgrupper eller när ett barn lär sig gå säkert över gatan. *Salutogenes* utgår från ett medicinskt perspektiv som förklarar god folkhälsa, både fysisk och psykisk, trots risk och i förhållande till sociala skillnader. *KASAM* är också ett närliggande begrepp

som liksom salutogenes används i medicinska sammanhang. Begreppet utvecklades för vuxna kvinnor som suttit i koncentrationsläger och överlevt.

Turesson (2009) skriver att resiliens är svårt att översätta och mena samma sak. Det finns ingen bra översättning som täcker hela betydelsen, därför behövs en förklaring till hur begreppet används i det specifika tillfället. Turesson använder resiliens med betydelsen tid och kontextuella omständigheter som påverkansfaktorer för individens resiliens vid ett tillfälle. I hennes analys av intervjuerna i studien fanns mycket av "både och" i stället för "antingen eller".

I denna uppsats används begreppet resiliens främst om fortlöpande processer men kan även handla om engångsfenomen. Individer som utvecklar resiliens har haft tillgång till skyddande faktorer som kompenserat för riskerna och på så sätt medfört att resiliens utvecklats. Både risk- och skyddsfaktorer finnas på olika nivåer; både inom individen, i familjen och i samhället. Risk- och skyddsfaktorer kan variera över tid så att en riskfaktor i barndomen kan vara en skyddsfaktor senare i livet. När riskfaktorer skyddande faktorer och resiliens samverkar blir dessa blir till processer.

Riskfaktorer och skyddande faktorer

Riskfaktorer leder till en oönskad utveckling om inga skyddsfaktorer kompenserar. Konkreta riskfaktorer hos individen är t ex inlärningsproblem, aggressivitet, impulsivitet. På familjenivå t ex föräldrars brister i uppfostran, allvarliga konflikter i familjen, familjevåld och på samhällsnivå t ex institutionsvård. Riskfaktorer kan också vara tillfälliga krissituationer. Riskfaktorer är mer beforskat än skyddsfaktorer (Sundell 2008).

Skyddande faktorer kan beskrivas utifrån olika nivåer *inom individen* t ex att ha en trygg anknytning till minst en omvårdnadsperson, att ha en personlighet som andra uppfattar positivt och en god intelligens. Skyddande faktorer på *familjenivå* kan vara t ex god ekonomi, föräldrar med goda relationer och på *samhällsnivå* t ex bra skola (Andershed 2008). Skyddande faktorer kan också vara de reaktioner eller förhållanden som barnet har tillgång till och som kompenserar riskfaktorer. För att förstå utvecklingsprocesser behövs ett långt perspektiv, man behöver ofta kommit in i vuxenåldrarna för att utveckling av resiliens ska synas (Andersson 2008). Risk- och skyddsfaktorer skiftar över tid, det som i barndomen är en riskfaktor kan i tonåren vara ett skydd, t ex tillbakadragenhet. Risk- och skyddsfaktorer varierar också i styrka så att en liten skyddsfaktor i ett sammanhang, är en avgörande skyddsfaktor i ett annat sammanhang (Rutter 1985).

Skyddande faktorer och positiva erfarenheter kan likna varandra, men innebär påtagliga skillnader. De skyddande faktorerna räknas utifrån dess effekt i förhållande till riskfaktorer. Positiva erfarenheter är något som alla utvecklas och växer av. Att aldrig utsättas för riskfaktorer är inte odelat positivt; en liten riskfaktor tidigt i livet verkar stärka individen mot större riskfaktorer senare i livet. Skyddande faktorer ger ingen effekt om det inte finns riskfaktorer för tillfället utan används när risker uppkommer. Positiva erfarenheter blir direkt en tillgång (Rutter 1985). Begreppen riskfaktorer, skyddande faktorer och resiliens använts i forskningsöversikter och avhandlingar på lite olika sätt. En del forskare redogör för vilka riskfaktorer och vilka skyddande faktorer som finns, där skyddande faktorer dämpar riskerna. Detta synsätt innebär att risk- och skyddsfaktorer betraktas som varandras motsatser (Anderhed 2007). Ett annat synsätt är att skyddsfaktorer kompenserar för närvaro av riskfaktorer men har inte någon effekt när det inte föreligger någon risk. Om familjen utsätts för riskfaktorer aktiveras familjens resiliens (Walsh 1998). Maskrosbarn är ett riskabelt begrepp skriver Andersson (2008), på så sätt att det kan uppfattas som om en riskfylld uppväxt inte har någon

betydelse för de barn som klarar sig mot alla odds. Begreppet är vanskligt att använda eftersom det kan leda till uppfattningen att barn som är resilienta klarar sig i alla fall, utan stöd. Andersson menar att det är viktigt att uppmärksamma barn som lever med eller utsätts för risk eftersom riskerna har "sitt pris" även med en god psykosocial hälsa (Andersson 2008).

Vändpunkter

Vändpunkter handlar om när en person förändras i sin inre känsla, när motståndskraften tar fart och man får kraften att förändra. Det kan handla om både inre förändringar och yttre sociala händelser. Ofta sker det när någon person eller plats påverkar personen i endera riktningen. Vändpunkter har ofta ett namn, på en person eller plats (Berglund 2007). När man talar om vändpunkter inom utvecklingspsykopatologin handlar det inte om de förändringar som de flesta upplever som hör till normalutveckling utan det handlar om positiva möjligheter för ett barn i risk (Andersson 2008).

Social konstruktionism

Social konstruktionism handlar om att ha en kritisk hållning till att ta kunskap och vetande för givet. Burr (2005) skriver att kunskap konstrueras mellan människor i dagliga interaktioner, särskilt genom språket. Kunskapsutveckling och sociala handlingar sker tillsammans på så sätt att ny kunskap för med sig ett nytt sätt att förhålla sig till andra. Den sociala världen kommer ur sociala processer, därför kan man inte ta för givet att det finns en förutbestämd "naturens ordning" för människorna eller världen. Kunskap är inte sanningar utan något vi konstruerar i en verklighet mellan oss. Historien och kulturen, eller samhället, är sociala konstruktioner utifrån hur vår verklighet ser ut. Detta medför att "sanningar" blir problematiska. Sökandet efter sanningen om människor, om den mänskliga naturen och om samhället, har varit grunden för social vetenskap. När vi skriver "kulturen" menas oftast västerländsk kultur. Den västerländska kulturen är normen, men det kan begränsa oss i en internationell värld. Språket är en nödvändighet för att vi ska förstå varandras inre världar. Språk är också en form av social handling, sättet vi använder språket på är ett sätt att konstruera världen omkring oss. Denna skapande roll hos språket är i fokus inom social konstruktionism, det handlar mer om hur vi använder orden, än bara ordens betydelse.

Social konstruktionism fokuserar på interaktion, det handlar mer om vad som händer mellan människor, än om vad som händer inom människor. Ex ett barn som har inlärningsproblem blir med traditionell psykologi patologiserad. I ett socialkonstruktionistiskt perspektiv tittar man på hur svårigheterna uppstår *mellan* lärare, elev och andra i stället för att lägga fokus på eleven. Fokus ligger mer på dynamiken i de sociala interaktionerna än på individuella faktorer. Betoningen är mer på process än på struktur. Syftet i frågandet är snarare riktat mot hur ett särskilt fenomen eller form av kunskap blir till genom människor i interaktion än vilken sorts person eller samhälle som ett fenomen uppstår i (Burr 2003).

Att göra kön

Kön kan ses som en social konstruktion, d v s något som skapas i relationer mellan människor. Att göra kön där "kön" är ett verb, en aktiv handling, heter på engelska "doing gender" eller i adjektivform som "genderized". Någon bra översättning för "genderized" finns inte på svenska. Att göra kön handlar om hur vi alla styrs av vårt psykologiska behov av att vara kvinnor och män. Kön görs hela tiden utan att vi tänker på det. Genom att medvetandegöra vad som händer när kön görs och pröva andra sätt än vi är vana vid, kan vi komma ett steg vidare för ett mera jämställt förhållande mellan män och kvinnor. (Elvin-Novak & Thomson 2005)

Candace West och Don Zimmerman (1987) skrev en artikel om Doing Gender i tidskriften Gender och Society, där de föreslår en välgrundad och systematisk beskrivning av begreppet "att göra kön". I artikeln använder West och Zimmerman en man som gör ett könsbyte till kvinna som exempel på hur hon behöver lära "det kvinnliga". När det omedvetna tydliggörs blir de små detaljerna i processerna synliga. När vi ser på kön som ett görande, som ett verb, ändras vår uppmärksamhet från person till interaktionen mellan människor, i ett större sammanhang. På ett sätt är "att göra kön" individuellt så att det är något var och en gör, men på ett annat sätt är det en social företeelse som bygger på förväntningar. Sohlberg (2009) skriver att sociala konstruktioner är gemensamma för människor, var och en kan inte ha sin egen konstruktion. Könsperspektivet handlar om makt när kön konstrueras, skriver Elvin-Novak och Thomsson (2003), det handlar om vem det är som styr i vad som konstrueras. Det finns en tidsaspekt i sociala konstruktioner; dessa finns i relation till tidigare konstruktioner.

Kön är något som är ständigt närvarande och något som därför ständigt behöver problematiseras, skriver Hydén (2000). Det sociala arbetet är oftast könsblint både i vardagen och i forskningen, frågor om hur kön görs i socialt arbete är dessutom sällsynta, skriver Clazon (2008).

När benämningen "ungdomsforskning" används handlar det ofta om studier om pojkar, skriver Hamreby (2004). Forskningen som även innehåller studier om flickor benämns genomgående som studier om flickor, aldrig "ungdomsforskning". Studier om social barnavård som har ett könsperspektiv handlar ofta om flickor. Vilka konsekvenser får det när forskningen som har ett könsperspektiv handlar om flickor men inte om pojkar, skriver Hamreby (2004). Även Ulmanen och Andersson (2006) tar upp risken med att könsforskning bara handlar om flickor. Kritik om att bemötande och behandling utformats efter en manlig norm, blir problematiskt när "könsperspektiv" bara handlar om flickorna. Detta synsätt drabbar pojkarna också, alla pojkar är inte som pojkar "ska" vara och passar inte heller in i en stereotyp norm (Ulmanen och Andersson 2006).

När forskare refererar till "föräldrarna" är det oftast "mödrarna" som avses, skriver Andersson (2008). Alla som berörs av frågan, i första hand barnen, men också forskare och läsarna, skulle vilja att "föräldrarna" var både mödrar och fäder. Att "mödrarna" blir "föräldrarna" får konsekvenser, mödrarna får bära ansvaret, men det ser ut som ett delat ansvar mellan föräldrar. Att skriva ut "mödrar" och "fäder" och bara beskriva ena parten när det är frågan om det blir också komplicerat. Även en frånvarande fader kan ha stor betydelse. De flesta barn har båda sina föräldrar inom sig, oavsett om det vuxit upp med ena eller båda föräldrarna. Samtidigt som kvinnorna i barnens liv spelar störst roll.

Våra könsroller är i ständig rörelse, i förändring i takt med att världen förändras och vi med den skriver Bergqvist (2007). Det finns hela tiden anledning att ompröva och ytterligare undersöka könsperspektivet. Ulmanen och Andersson (2006) skriver att könsperspektivet är nödvändigt för att förstå och fördjupa frågorna om varför det finns så utbredd könsblindhet i socialt arbete.

Tidigare forskning

I detta kapitel ska jag redovisa den forskning som jag funnit användbart för att öka min kunskap och förståelse inom området. Först redogör jag för innehållet och motiverar därefter användbarheten.

I tidigare forskning om resiliens och skyddsfaktorer har forskningsöversikter varit användbara, särskilt Borge (2005). Fördelen med forskningsöversikter är att de ger en bred översikt av ämnesområdet, nackdelen är att det blir andrahandsreferenser. Jag har sökt källorna till dessa andrahandsreferenser och tagit del av den forskningen när det har varit praktiskt möjligt. Rutter är den forskare som refereras i nästan all forskning och litteratur jag tagit del av när det gäller resiliens. Det är särskilt ett kapitel av Rutter som många återkommande refererar till: *Resilience reconsidered: conceptual consideration, empirical findings, and policy implications* som finns i en antologi; *Handbook of early childhood intervention*, andra upplagan (Shonkoff J P & Meisels SJ, red, 2000).

Forskning om könsperspektivet ger dels en kort historiska tillbakablickar för att sätta insatser för flickor i ett sammanhang. Dels handlar könsperspektivet om att göra kön, d v s hur kön konstrueras i samspelet mellan människor och hur detta görs i socialtjänstens verksamheter. Mycket av resiliensforskning är kvantitativ, det är till nytta för att få tillgång till begrepp och få validitet. Jag har sökt i olika databaser på de ämnesord som funnits med inom området: Maskrosbarn, uppväxtmiljö, barns utveckling, intervention, sociala problem, child development, risk factors, resilience (personality treat) in children, children – social condition, youth – social condition.

Det finns mycket internationell forskning både om resiliens och om könsperspektiv. Jag har sökt via flera sökmotorer i Gunda, Libris och KvinSam. När jag t ex sökt i Google Scholar har jag fått tusentals träffar med resilience i rubriken. I internationell forskning används den engelska stavningen. Sökning på enbart ordet resilience innefattar även forskning om naturvetenskap, om naturens återhämtningsförmåga. Den forskning som jag funnit vid sökning i sökmotorerna har visat att resiliensforskning om barn och familjer oftast handlar om specifika grupper t ex inom barnhälsovården. Den typen av forskning om specifika grupper var inte vad jag letade efter eftersom jag inte fokuserat på ett specifikt socialt problem. Forskning med könsperspektiv på social barnavård handlar oftast om flickor det är ovanligare med könsforskning som handlar om både pojkar och flickor (Hamreby 2005).

Utvecklingspsykopatologi

Andersson (2008) har använt utvecklingspsykopatologin i sin forskning för att förstå utvecklingen hos de barn som placerades på ett barnhem på 1980-talet och som hon följt genom uppväxten. Barnen och föräldrarna har följts upp vid fem tillfällen efter placeringen. Andersson har skrivit ett tjugotal publikationer, förutom sin avhandling, om denna longitudinella studie. I sin analys av hur olika barnens liv blivit utgår Andersson från risk- och skyddsfaktorer i barnens liv. Alla barnen i studien har levt i familjeförhållanden som innehållit riskfaktorer som *fattigdom*, föräldrar med *låg utbildning* och perioder av *arbetslöshet*, *missbruk* hos föräldrarna, *psykisk sjukdom* och *familjevåld*. I berättelserna finns också beskrivet att barnen inte fått *grundläggande omsorg* av sina föräldrar. "Föräldrarna" i rapporten innebär oftast mödrarna, men för något barn är det fadern och för några mor- eller farföräldrar. En allvarlig risk för små barn är att skiljas från sin anknytningsperson. Detta är särskilt uppmärksammat i denna studie. Personalen på barnhemmet som barnen periodvis bott på, har gjort vad de kunnat för att barnets anknytningsperson ska behålla kontakten med barnet under placeringen. *Tidig anknytning* till mamma eller pappa (eller annan vårdare) och *senare anknytning* till

föräldrar eller annan viktig person är ett skydd för senare påfrestningar. På motsvarande sätt innebär det en allvarlig risk för barnet om det inte får möjlighet till en trygg anknytning. Andra faktorer som har betydelse som både risk- och skyddsfaktorer är *kön, ålder, förskola, skola och fritidsmiljö, kamrater, omgivningen och samhällets insatser*. Det som kan räknas upp som "faktorer" utgör både risker och skydd. För individuella barn blir "faktorerna" till "mekanismer", d v s det handlar snarare om "processer" än "faktorer". Resiliensprocesser tar tid, för att förstå behövs longitudinella studier (Andersson 2008).

Det är när man följer utsatta barn genom uppväxten och upp i vuxen ålder som man kan förstå resiliensprocesser. Cederblad (2003) har sammanställt ett stort antal betydande longitudinella forskningsrapporter. De första longitudinella studierna gjordes med nordamerikanska medelklasspojkar. Emmy Werner reagerade på detta och menade att forskning inte gav tillräckligt bra underlag om hur barn som utsätts för olika riskfaktorer utvecklas. Werner (2003) ville ta reda på hur barn i utsatta miljöer reagerar på risker. Werner har tillsammans med psykologen Rut Smith gjort en longitudinell studie om 505 barn, födda 1955 på ön Kauwai på Hawaii. Denna forskning har pågått i 40 år om dessa barn, som nu är i vuxen ålder. En tredje del av barnen i denna studie visade en god utveckling, en tredjedel en acceptabel utveckling och en tredjedel gick det inte så bra för. När det inte gick så bra handlade detta om: psykisk ohälsa, arbetslöshet, låg utbildning, kriminalitet och brustna relationer. När de som det inte gick så bra för blev äldre och kom upp i 30-årsåldern ökade andelen som uppnådde en god utveckling. Det gick även bättre för de två andra grupperna. Kauwai-studien har varit till stor nytta för att förstå vad som är risk- och skyddsfaktorer och hur resiliensprocesser utvecklas (Werner & Smith 2003).

Borge (2005) skriver att det är förvånande att det funnits så lite vetenskapligt intresse för resiliensforskning under många år. Man har förbisett möjligheter att lära av de barn som klarar sig mot alla odds. Att lära av barn som klarar sig är till nytta för att förstå hur man kan hjälpa de barn som inte har tillgång till en positiv utveckling. Forskningen om resiliens handlade länge om att identifiera risk- och skyddsfaktorer, men de senaste åren har mer handlat om processer än enstaka faktorer (Borge 2005).

Individuella faktorer

Robusta barn som har lätt att bli omtyckta redan som små, har goda förutsättningar att klara svårigheter i livet, liksom barn med god intelligens och ett temperament som uppfattas positivt av omgivningen. Det genetiska arvet spelar en stor roll för personligheten. Barn som föds med en funktionsnedsättning eller andra komplikationer har inte samma förutsättningar i livet. Risker i form av sjukdom och individuella trauman av olika slag påverkar individen (Andersson 2008, Borge 2005).

Familjefaktorer

Barnen som Andersson (2008) följt i sin forskning hade olika relation till sina föräldrar. För de barn som haft en nära kontakt med en förälder, blev deras relation ett skydd. När föräldrar kunde hantera sina egna svårigheter innebar detta att barnen och föräldrarna kom varandra närmare. Det var dock ytterst få av barnen som har det så. De flesta barnens föräldrar hade haft svåra liv. Nästan en tredje del av barnen hade mist en förälder. Men även föräldrar inte kunde vara ett skydd för sina barn, behöver de inte innebära en risk. Somliga kände sig älskade av sina föräldrar och kände att föräldrarna gjort så gott de har kunde, även om de inte kunde ta hand om dem. I den senaste intervjun, när de nu vuxna barnen var i 25 – 30 årsåldern, var det flera än tidigare som kände behov

av att tala om och bearbeta sina barndomserfarenheter. Barnens syskon i Anderssons forskning har spelat olika roll, en del har haft ytliga och sporadiska kontakter, en del nära och regelbundna. För vissa har syskon varit mycket betydelsefulla i deras liv, men för andra har syskonen utsatt varandra för risker (Andersson 2008). Turessons (2008) avhandling om barn till mödrar i fängelse är en studie om dessa barns resiliensprocesser. En skyddande faktor för barnen var om mödrarna mycket medvetet uppmuntrat sina barn att välja vägar i livet som har främjat deras samhällsanpassning. Även för barn i Turessons studie var det en skyddande faktor om de kände sig älskade och har möjlighet till en kontinuerlig relation till sin mor under barndom och ungdomsår. De barn som fått dessa behov tillgodosedda klarat sin livssituation på ett tillfredställande sätt. Morföräldrarna i Turessons avhandling spelar också en aktiv roll som stöd för barnbarnen, liksom andra i den utvidgade familjen.

De allra flesta barnen i Anderssons (2008) rapport upplevde det som ett skydd att de varit placerade i familjehemsvård, i förhållande till riskfaktorerna i hemmiljön. Anderssons slutsatser när det gäller risker med familjehemsvård är bl a att riskerna minskar när fosterföräldrarna kan samarbeta med barnets föräldrar. Det blir lättare för barnet i lojalitetskonflikter och barnet kan återvända till fosterfamiljen om det behövs. Barnens erfarenheter av familjehemmet har varit övervägande goda, barnen är positiva till sina familjehem och de flesta har fortsatt kontakt med fosterföräldrarna i vuxen ålder. I de placeringar som det skett oplanerade avbrott eller sammanbrott blev detta en riskfaktor, när en placering bröt samman i tonåren och det inte fanns något skyddsnet som kunde fånga upp tonåringen. Avbrotten var inte alltid en riskfaktor, för några av barnen var det ett skydd att inte behöva stanna kvar i fosterfamiljen. Familjehemsvård kan vara en riskfaktor för barn som inte får fäste i sitt familjehem, inte känner sig väl behandlade eller måste lämna hemmet i förtid (Andersson 2008).

I Carlssons (2009) genomgång av tidigare forskning inom området är det inom andra discipliner än socialt arbete som hon återfinner forskning om sexuella övergrepp på barn. Den kunskap som finns om barn som varit utsatta för sexuella övergrepp finns inom medicinen, d v s psykiatri och barnpsykiatri. Carlsson kommer också fram till att det finns en osäkerhet och ett svagt kunskapsunderlag i allmänhet inom socialt arbete, även om det är där utredningsskyldighet finns. Carlsson skriver om betydelsen av relationer med vuxna och andra barn för att det ska vara möjligt att berätta om övergreppen. Relationer hade också betydelse för flickornas möjlighet till motstånd mot förövaren.

Samhällsfaktorer

Ungdomarna i Turessons (2008) studie drabbades först och främst känslomässigt, när mödrarna dömdes till fängelse. Bristen på stöd i detta sammanhang är den största anledningen till att många av barnen inte återhämtat sig känslomässigt från den stress som de utsattes för när mödrarna blev frihetsberövade. Flera berättelser visar att samhället brister när det gäller att ge barnen stöd då deras mödrar blir intagna på kriminalvårdsanstalt. I flera barns berättelser blir barnen lämnade åt sig själva. Det kan t ex handla om att mödrarna blir nekade ekonomiska, eller andra, möjligheter att ringa sina barn från fängelset

Derden (2004) skriver i en artikel om resiliens och skolans påverkan på ungdomar i samhällets vård. I artikeln finns teman liknande de som både Turesson (2008) och Andersson (2008) beskriver i sina studier. Teman handlar om: stabilitet och kontinuitet, praktisk utrustning, vänskap och tillhörighet,

tydliga vuxna med intresse för ungdomen, information, delaktighet och att vara involverad i beslut och planering för framtiden. En lärare till ett av barnen i Anderssons (2008) studie, visar tydligt vilken betydelse en lärare kan ha när det fungerar väl. Läraren var *engagerad* genom att *se och uppmärksamma* pojken. Genom att vara engagerad bygger läraren en *relation* till pojken, det gör det möjligt för honom att våga berätta om sin livssituation. När pojken är nedstämd och ledsen visar läraren en vilja att hjälpa. Genom *handling* skapar läraren en möjlighet till *förändring*. Detta är ett exempel på hur det kan gå till att stärka skyddande faktorer och skapa *intellektuell resiliens*.

Kamrater kan innebära både risker och skydd för barnen. Jämnåriga kan utsätta syskon och kamrater för allvarliga risker men de kan också innebära skyddande faktorer (Andersson 2008). Harris (2001) skriver om vilken betydelse andra barn, både syskon och kamrater, har för barns utveckling av sociala färdigheter. Föräldrar är också viktiga, men Harris menar att det finns en övertro på föräldrars påverkan på sina barn i sociala sammanhang, särskilt hos amerikanska föräldrar. Harris ger olika exempel på forskning som visar hur barn lär sig. Ett talande (!) exempel är hur snabbt barnen lär sig ett nytt språk när de kommer till ett nytt land medan föräldrar fortsätter att prata familjens hemspråk. Harris visar också på hur viktiga kamrater och syskon är för att barn ska lära sig vilka sociala koder som gäller för att fungera i sammanhang som barn är i.

Könsperspektiv

Hamreby (2005) skriver att i början av 1900-talet var det de sämst ställda arbetarnas barn, i många fall barn till ogifta kvinnor, som ansågs vara i behov av att bli omhändertagna för vård. Fattigdom handlade både om ekonomisk fattigdom och om moralisk fattigdom (försummelse). Den allmänna meningen var att människor ska fostras till att försörja sig själva, därför skulle ekonomisk hjälp vara restriktiv. Det har funnits insatser för flickor genom historien – inte insatser som syftat till ett eget växande, utan mer av repressiva åtgärder. De "insatser" (utifrån dagens ordval) som kom flickor och unga kvinnor till del handlade om att straffa eller återföra kvinnor till ett moraliskt leverne. Synen på hjälpbehovet var att överklassens värderingar gällde för åtgärder mot underklassen. Osedlighet var en vanlig orsak till placering på anstalt för kvinnor i början av 1900-talet. Det fanns liberaler, både kvinnor och män, som förespråkade en humanare behandling och syn på kvinnor, men dessa var likväl utifrån överklassens normer. Den mentalhygieniska rörelsen under 1920-talet handlade om att uppfostra barnen till, för samhället, önskvärda beteenden. Rörelsen handlade också om samverkan mellan olika specialister så som läkare, socialarbetare, psykologer och pedagoger. För att förstå de sociala problemen i samhället och åtgärda dessa utvecklades *psykologiska konstruktioner*. Den bärande tanken var att sociala problem bland barn ärvs från föräldrarna och den tidiga barndomsmiljön. På 1940-talet var synen på barn och ungas problem att det är skillnad på pojkars och flickors problem. Pojkars problem handlade ofta om kriminalitet. Flickornas problem var ofta brister hos dem själva och relaterade till deras sexualitet. När det gäller det sociala barnavårdsarbetet syns ett tydligt samband mellan problem hos den unge och brister framförallt hos mödrarna. Rutter (1985) skriver också om den mentalhygieniska rörelsens betydelse för att barnpsykiatrien såg dagens ljus. Denna rörelse ledde så småningom till Bowlby's uppdrag för WHO (World Health Organisation) om moderskapets betydelse under spädbarnstiden och utveckling av anknytningsteorin.

I en studie om gymnasieflickors identitetsskapande följer Ambjörnsson (2004) två grupper av tjejer på olika gymnasielinjer. Ambjörnsson intervjuar och fältforskar tillsammans med grupperna för att få syn på vad det är som får betydelse i deras skapande av identitet och vilken betydelse det har för den

egna identiteten att finna en tillhörighet bland kamraterna. Håret är t ex en viktig identitetskapande faktor, därför får *att ha en dålig hårdag*, det en särskild betydelse (när håret inte ligger eller står som man vill det ska).

I fem forskningscirklar har socialarbetare i olika delar av landet studerat socialt arbete med barn och ungdomar i ett könsperspektiv på. Socialarbetare granskade sitt arbete utifrån begreppet "att göra kön" i forskningscirklar. I de olika cirkelarna granskade man bl a texter i utredningar och journalföring. I denna granskning blev det synligt hur ett stereotypt könstänkande där "skillnad görs" på flickor och pojkar beskrivs, i stället för att se de olika villkor som råder för flickor och pojkar (Claezon 2008).

Resultat

Detta kapitel handlar om intervjuer. Första delen innehåller intervjuer med de 3 unga kvinnorna i huvudstudien. Sammanhanget inför intervjuerna beskrivs kort, därefter presenteras kvinnorna och berättar om sin uppväxt. Intervjuerna är strukturerade under teman från intervjuguiden; skyddande faktorer i förhållande till risker under uppväxten, om att vara flicka, vändpunkter, resiliens och till vilket "pris". Intervjuerna är gjorda i kvinnornas hem. I den andra delen sammanfattas intervjuerna i bistudien med två socialsekreterare om perspektiv på svårigheterna att få till stånd intervjuer i huvudstudien. Intervjuerna är gjorda på socialsekreterarnas arbetsplatser.

Alla namn och platser i resultatdelen är fingerade, både i huvudstudien och i bistudien.

Intervju med Anna

Anna är 28 år och har två barn Amelie 4 år och Angelie 1,5 år. Anna är gift med Andreas, de är ett par men bor inte tillsammans. Anna har varit föräldraledig nästan hela sitt vuxna liv men har nu börjat studera ekonomi.

Anna är uppväxt på Österlen. Hon har fyra syskon; två bröder och två äldre systrar. Annas mamma var narkoman, alkoholist och psykiskt sjuk. När Anna var liten fick en av systrarna komma och bo hos dem för att ta hand om småsyskonen. När Anna var 5 år lämnade mamman Anna och hennes bröder. Dessförinnan hade mamman bitt om hjälp många gånger när hon kände att hon inte kunde ta hand om sina barn, men det hände inget. Sista gången Anna träffade sin pappa hotade han hela familjen till livet med en yxa. Anna har begärt ut sina och mammans journaler från socialtjänsten och sjukvården för att hon vill förstå sitt liv och hur hennes mamma fungerade. Annas berättelse om sin uppväxt bygger på hennes egna minnen, på vad hennes syster berättat och på uppgifter från journalerna.

När mamman lämnade barnen kom Anna och storebror till en fosterfamilj och lillebror till en annan fosterfamilj. Socialförvaltningen letade efter en fosterfamilj som kunde ta hand om alla tre barnen men det var svårt att hitta. Eter 1,5 år fick Anna och den äldre brodern komma till lillebrors fosterfamilj. I denna fosterfamilj fanns fyra egna barn, två flickor och två pojkar. När Anna var 12 år flyttade hon till en annan fosterfamilj där hon bodde tills hon var nästan 18 år och flyttade till Malmö. Alla fosterfamiljerna bodde på Österlen, där också Anna och syskonen bott med mamma. Fosterfamiljerna kände, eller kände till, varandra. Annas mamma dog i en överdos när Anna var 17 år. Anna och bröderna fick då barnpension och fick flytta från fosterfamiljerna. Anna flyttade till Malmö, där systrarna bodde. När Anna var 21 år flyttade hon från Malmö till Kristianstad, idag bor Anna i en stad inte långt från Kristianstad.

Sammanhanget inför intervjun

När jag ringde upp Anna för att boka tid pratade vi lite. Anna vill gärna ställa upp för intervjuer med just temat att söka efter skyddande faktorer eftersom det var något hon pratar om med sin terapeut.

När Anna berättar om sin uppväxt använder hon "styvmamma, styvfamilj, styvbröder" i stället för fostermamma, fosterfamilj/familjehem, fosterbröder. Jag frågar henne under intervjun varför hon använder de orden? Anna säger att det har hon alltid gjort. I intervjun har Anna svårt att få ihop sitt liv på en tidslinje, dels för att minnen är flackiga, dels för att livet är utan struktur de första åren. Anna berättar att hon tänker om livet som "mammatiden", "fosterfamiljen", "min sista fosterfamilj"

och "Malmötiden". Anna har ingen att fråga om vad som hänt och när, mammas journaler har gett lite hjälp men inte så mycket. Annas storasyster vill inte prata om det jobbiga som hänt dem. Anna har svårt med tider även de senaste åren och berättar att hon behöver räkna på fingrarna och att hon har vissa årtal som hon utgår ifrån för att komma ihåg t ex när hennes döttrar är födda. Anna berättar att hon har svårt att själv hålla rätt på tidsföljder och i vilka sammanhang saker skett. Anna har svårt att berätta om sitt liv för vänner, det skrämmer andra och det är svårt att bara berätta lite när man haft en mycket trasslig uppväxt. Att ställa upp för en intervju så här är lättare, det är som i ett professionellt samtal.

Skyddande faktorer

Vad är det som varit särskilt bra för dej under din uppväxt?

"Det jag blir mest varm om hjärtat med, av att när vi var i den familjen och man visste liksom, det var frukost kl 7, det var Kalle Anka kl 3 och man åt middag efteråt sen öppnade man julklapparna, man visste allting. Det var inget snack om saken, man visste att man duschar var dag efter skolan. Regler och rutiner. Det var ingen som ifrågasatte. Det är på något sätt det jag försöker ta med hit, det var det jag mådde bra av. Man visste vad som fanns liksom."

När Anna ska beskriva vad som varit bra för henne återkommer hon vid flera tillfällen till när hon hör skeden i tekoppen kl 7 på morgonen. Anna har i en annan del av intervjun berättat om hur hon och syskonen fick gå och leta mat i containrar under mammatiden.

"Hon sa upp sig från sitt jobb när vi kom alla tre. Hon gick där och städade. Varena morgon kl 7 hörde man skedarna i tekopparna. När man kom hem från skolan stod middagen på bordet. Det var ordning och reda ändå. Man fick städa sitt rum. Men sen var det ju ingen kärlek. Det hände ju en massa saker med, och sån't där, men jag tror ändå det att det är därifrån det kommer. Man sköter sig, man gör det helt enkelt. Sen kan man må hur dåligt man vill men man ska sköta sig."

Anna berättar om vad som varit bra för henne, vad hon så här i vuxen ålder fått med sig från uppväxten. En del faktorer har två sidor, som t ex att stanna kvar i samma miljö, det har både varit ett skydd och en risk.

"Det var bra att vi fick bo kvar i ett litet samhälle på Österlen. Men sen var vi ju fosterbarn. – Dom är fosterbarn, pratar du med dom? Jag ville bort från sån't. Under uppväxten var det ändå bra på något sätt, man kunde inte göra något utan de hade koll på oss."

Du har perspektiv på vad som hänt och kan berätta från flera perspektiv. Du berättar om svåra förhållanden med en stor insikt. Hur tror du att du har kommit till insikt om ditt eget liv?

"Jag tror jag blev räddad i tid, även om jag var 5 år gammal och präglad av mamma. Jag var mycket så, man är ju egentligen nästan färdig när man är 5. Jag tror nog av vi inte var så gamla här utan att vi levt i en sån' misär att vi inte kunnat utvecklas. Jag vill nog ändå få det till det. Att hade vi blivit fångade tidigare så hade det ju varit ännu bättre men jag vill nog ändå få det till att, just den här familjära situationen, att man äter middag tillsammans, man städar huset, man har kalas när barnen fyller år, man firar jul och saker var som dom var och det visste man om."

Anna berättar att hon var ute och lekte med de andra barnen, de var ute hela tiden. De lekte fantasilekar, ute i skogen hela dagen, de lekte koja. Detta är något som Anna vill ta med till sina egna barn, att de ska kunna leka med två kottar och en gren en hel dag.

”Sen har det aldrig varit helt accepterat att tjejer är så där busiga. Det var ju mer accepterat att mina bröder gjorde hyss och så. Men jag hängde alltid på dom. Det var inga andra tjejer i klassen som var busiga. Vi var en klass på 6 personer. Det var inte stora klasser. Jag umgicks med dom som gick i min klass. Hela låg och mellanstadiet.”

Anna klarade skolan med godkända betyg, men det var på håret. Lärarna försökte, Anna hade inte svårt för sig i skolan, men hon tyckte att det var jättetråkigt

Familjefaktorer

Annas storasyster har haft stor betydelse för Anna, både under uppväxten och senare. Annas storasyster gick in och skyddade Anna och småsyskonen när de bodde med mamma och pappa. I tonåren flyttade Anna till Malmö där systemen fanns. Bröderna har också betytt mycket för Anna, på ett annat sätt, de var barn tillsammans. Som barn lekte de med varandra, Annas storebror är i dag tillsammans med hennes bästa kompis från uppväxten och de betyder mycket för Anna. Att Anna fått växa upp tillsammans med sina bröder ser hon som en avgörande betydelse för att hon klarat sig.

”Det som var bra är ju att jag haft mina syskon, att socialen i alla fall gjorde det bra genom att vänta på att vi kunde vara hos en fosterfamilj, det var det som de kämpade för. Det skrev de i journalen också att vi inte vill släppa iväg dem till tre fosterfamiljer.”

För Anna har släkten inte varit den skyddande faktorn för henne under uppväxten som den skulle kunnat vara, utifrån Annas berättelse. Annas pappa bor i Småland. Hon blev tvungen att kontakta honom för godkännande att få ut mammans journaler, det stod mycket om honom där. Pappas släkt bor i Växjö-trakten, hans bröder är rediga människor, det var också farmor och farfar. Anna brevväxlade med farmor och farfar tills hon var i 10 – 12 årsåldern, när Anna slutade skicka brev slutade de också. Anna har tagit kontakt med pappas ena bror för att vara uppdaterad om var hon har sin pappa, farbrodern är inte intresserad av någon kontakt med Anna.

Anna berättar om sin mamma efter hon kommit till familjehemmet:

”man visste aldrig var mamma var, om hon var i Sverige eller utomlands. Hon var väldigt rotlös. ... om hon hade levt i dag hade jag nog varit arg och bitter och tänkt mycket. Nu gör jag inte det. Nu saknar jag en mamma och att barnen inte har en mormor. Jag vet inte hur det är att ha en mamma, jag har aldrig känt att jag haft en mamma. Eller en pappa eller någonting. Det kan jag vara ledsen över, att jag aldrig fick ha det.”

Anna har varit utsatt för sexuella övergrepp under hela sin uppväxt. Under intervjuerna har hon berättat mer och mer. I första intervjun berättade Anna mycket kort om att hon varit utsatt av de två pojkarna i det familjehem som hon bodde i mellan hon var 6 och 12 år. Anna berättade inte om hur hon blivit utsatt eller omfattningen. Vid senare intervjutillfälle frågade jag om hur hon blivit utsatt. Efterhand har Anna berättat mer och mer om omfattningen av de olika sätt hon blivit sexuellt utnyttjad. Här är Annas berättelse satt i tidsföljd.

Du berättade att du var utsatt redan som baby, är det något du läst i journalerna?

”Både som jag läst och som min syster berättat. Att pappa var på mej när jag var liten och han var ju på henne. Sen har jag minnen från att min mamma, hon var väl också rätt så, hon var inte vid sina sinnens fulla bruk..... Jag har minnen av att hon haft sex i samma säng som mej med män. Hon har tvingat oss att titta på porrfilm och porrtidningar och sån't där. Sen när jag var på något behandlingshem i Norrland då vet jag att det var en man som ville at jag skulle sitta i hans knä och så, jag var 3 – 4 år där. Jag har jättestarka minnen från det. Sen har det bara rullat på..... Till första fosterfamiljen som hade en styvson som var 16 – 18 år som tyckte att jag skulle sitta mycket i hans knä när han hade, var upphetsad liksom. Jag tror det var därför som det hela slutade i pannkaka då. Jag tror att dom berättade för socialen, mina styvföräldrar, för att dom såg det. Jag vet att dom blev, jag kommer ihåg att dom blev fly tosig.... Vi bara blev plockade från en dag till en annan. Men där fortsatte ju styvbröderna!”

Hur gammal var du när de sexuella övergreppen i nästa fosterhem började?

”Det var när jag kom dit, jag var 7 ungefär, de första åren var det mest bara pill. Sen samlag från 9. Det var då när Adam flyttade hemifrån då hade han ju ett eget hus. Anna ska hjälpa mej att klippa gräset, städa mitt hus, diska etc., så han åkte och hämtade mej i stort sett varje dag.”

”I tonåren var då allt sköljdes över. Då mådde jag dåligt, allting kom över mej, precis allt. Jag började snatta, en massa konstiga saker, hårsprej och sån't som man inte ens har någon användning för. Jag började röka och började dricka. Hänga med konstigt folk. Höll jag på med tills jag började på gymnasiet, det var som om jag inte kunde ta mej ur det.”

Anna förstod till slut att det inte var rätt att fosterbröderna utnyttjade henne sexuellt, hon mådde mycket dåligt och en dag var det bara för mycket. Anna sa ifrån i skolan; får hon inte flytta till en annan familj så tar hon livet av sig. Det hände mycket den dagen. Anna träffade olika personer och placerades på ett ungdomshem en kortare tid, för att sedan placeras i ett nytt fosterhem. Det var ingen av de vuxna som Anna pratade med på skolan, på ungdomshemmet eller inom socialtjänsten som pratade med henne om de sexuella övergreppen och hennes känslor och tankar om dessa.

”Jag berättade det nog för någon på familjehemsavdelningen eller på ungdomshemmet, kanske för henne som jag rymde med, sen berättade jag det för min nya fosterfamilj på nyårsafton. Då var jag ju 13 år. Det krävdes rätt mycket mod. Jag kom hem och var jättefull på nyårsafton. Jag kände att jag aldrig mer kommer att kunna prata om det här. Det var inte så att jag tänkte att ingen skulle lita på mej men att ingen kommer att vilja veta det här, ingen kommer att vara intresserad att höra. Dom trodde på mej direkt. Dom frågade om jag ville anmäla eller ej. Det vill jag inte göra. Då pratar vi inte mer om det. ... För mej var det en stor sak men dom gjorde det till en sån här liten sak. Det kan sopas under mattan.”

Hur gick det till när du berättade, vad hände?

”Adam kom och hämtade mej på nyårsafton. Jag hade nästan nyligen flyttat till min nya fosterfamilj, och hade precis fyllt 13. Så kom Adam och hämtade mej, - Anna ska komma hem och vara hos oss. Då var ju Aron där också där. Adams kompis var där som han haft sen han var liten. Så honom berättade jag också för, jättefull. Han fick veta om sin gode vän. Sen var vi där och åt och drack och jag blev jättefull. Båda hade flickvän, både Adam och Aron, så jag förstår ju inte deras riskspel. Båda två var ju på mej under kvällen, fast inte samtidigt då. Först höll Adam på sen gick det någon timme sen Aron

och så blev det så, att nu orkar jag inte mer. Det var då jag bröt ihop. Han blev väl lite chockad för han hade aldrig sett den sidan av mej för han hade inte sett att jag bröt ihop. Då kom kompisen in i rummet. Då var han påklädd och hade klätt på mej och så. Då berättade jag för honom. Jag bara jag vill åka hem, jag vill åka hem. Då kom Adam i rummet, men vad menar du med hem, det här är ju ditt hem. Jag vill åka hem till Astrid och Ambjörn. Då hade jag berättat för kompisen så han sa OK jag ska hjälpa dej. Han beställde taxi och ringde Astrid för dom var ju inte oförberedda när jag kom hem.”

När jag frågade Anna om detta så berättade hon om hur människor som inte är professionella blir rädda när hon berättar om vad hon varit utsatt för, att de inte frågar vidare utan glider över till något annat.

Faktorer på samhällsnivå

Anna berättar om sin socialsekreterare som fanns med hela tiden, från mammatiden tills Anna var 16 – 17 år. Socialsekreteraren var snäll men gjorde inget. Annas mamma hade mycket och god kontakt med socialsekreterarna, de kom t ex hem till Annas mamma och gav henne cigaretter så hon klarade sig. Men Anna förstår inte hur de kunde låta Anna och syskonen bo kvar när de visste att det var kaos och misär för barnen.

”Mamma försökte hela tiden att få hjälp. Hon sa jag orkar inte med mina barn. Jag orkar inte ta hand om dom själv jag vill ha hjälp ni måste fixa en fosterfamilj. Jag fixar inte det här. Men hon fick aldrig någon hjälp. Hon bad ju om det hela, hela tiden men ingenting hände. Så till slut så stack hon.”

Anna beskriver sig och syskonen som sjövilla, de kom till dagis med kniv och dåligt klädda och det brändes hembränt där o s v. Anna berättar att när deras mamma stack, då var Anna 5 år och hennes bröder 7 och 3 år, då köpte socialsekreteraren lättlagad mat till dem. Så småningom kom en tjej på 16 år som var släkt till en på socialkontoret och bodde hos dem i avvaktan på att hitta familjehem.

När Anna berättade om de sexuella övergreppen av familjehemsbröderna hände det inget. Varför tror du att de vuxna i familjehemmet där du då bodde, inte gjorde något?

”Jag tror det handlade om klasskillnad om jag ska vara riktigt ärlig för den familjen; det var Asta och det var Alfred och dom hade 4 barn. Dom tar till sig 3 fosterbarn som är helt vilda och galna. Så dom blir ju satta på en väldig piedestal och alla hade väldig respekt för dom, jätterespekt. Dom kunde i stort sätt få allting dom pekade på av socialen av alla, det var ju väldigt litet samhälle. När jag fick flytta till min nya fosterfamilj, så var det; oh nä vi måste nog städa nu för Anna är ju van att bo hos Asta Alm. Vi har inget bröd, och hon är ju van att äta frukost. Vad brukar du äta till frukost? Det var väldigt så att de försökte leva upp till Asta Alm och leva upp till den familjen. Så när jag då kläcker det här med perfekta familjen, så visst dom kan ta tag i det men att veta att dom med 99 % säkerhet kommer att hamna utanför hela samhället. Vissa saker gör man ju bara inte. Det var väl därför jag inte heller berättade för jag visste ju att även om folk skulle tro mej så skulle ingen göra något mot den familjen. För dom var liksom så högt satta. Det var inget som skulle banna dom för det. Men jag har aldrig varit orolig för att inte bli trodd, det har jag inte. Men att ingen skulle göra något.”

Att vara flicka

Har det har betytt något särskilt för Anna att hon är tjej? Minns du om hur hon tänkte och hur det var att vara tjej när du var barn?

"Jag var rätt mycket pojkflicka och är det nog ännu. Jag har aldrig haft leksaker och inte heller mina bröder. Vi fick inga leksaker. Dom köpte neutrala kläder till oss. Det var ju aldrig så att man kunde välja stil. Jag vet att jag någon gång sa att vad jag skulle vilja ha den här kjolen. Man frågar inte efter något. Får man det är det kul men det är inget man frågar efter. Får man fickpengar är det kul men inget man frågar efter. Man frågade inte efter nya jeans eller ny tröja. När man fick bröst och behövde BH var det inget man frågade efter. Man fick gå utan och så hoppades man att någon gång såg hon liksom. Du kanske behöver köpa BH, då hade alla andra i klassen haft det i ett år. Man hade inte direkt något val att välja stil så, jag hade nog velat vara lite mer flickig så. Haft lite diadem i håret och så men jag hade inte valet. Vi bad aldrig om något. På något sätt var vi glada över att vi hade det vi hade. Jag kommer ihåg någon gång när jag blev retad för ett par röda manchesterjeans. Jag tänkte att herre gud, jag har inte haft ett par hela byxor i hela mitt liv. Jag är jätteglad för mina röda manchesterbyxor.

Jag försökte fråga Anna om hur hon tänkte om sig själv. Vad tänkte du om att bli stor?

"Jag tänkte inte så mycket på när jag blir stor. Jag ville mest bara överleva. Jag vet inte vad jag vill göra när jag blir stor. Jag minns att jag tänkte så. Jag tänkte att jag ville därifrån, att jag ville varit fall inte vara där. Jag ville bara att jag hankade mej fram från dag till dag att varifall överleva..... Jag har aldrig tänkt att jag skulle bli t ex hårfrisörska. Jag har aldrig kunnat se mej i framtiden. Vi fick den frågan på lågstadiet. Och dom andra sa jag har två barn och bor i ett hus och .. jag bara, nej om 10 år. Jag fick väl skriva samman. Det var aldrig något som jag tänkte. Jag visste att jag ville bort från Österlen och till Malmö. För mina systrar bodde där."

Vändpunkter

När Anna började i gymnasiet blev livet bättre, gymnasietiden innebar en positiv vändpunkt:

"jag på gymnasiet i Ystad, då började jag umgås med lite bättre folk. Då mådde jag bra, jag fortsatta röka och dricka, det gör jag ju idag också, men jag var inte arg och kaxig och skulle provocera. Jag mådde väldigt dåligt och så umgicks jag med folk som också mådde dåligt. Då blev det liksom. Det funkade inte. På gymnasiet träffade jag, skaffade jag, andra kompisar."

Anna berättar att hon söker efter bra saker i livet, tillsammans med sin terapeut tittar hon på livet för att få fatt i det som varit bra och inte hålla på att gräva i allt dåligt och "sjukt" hon varit med om.

Anna och terapeuten tittar både på bra saker från mammatiden och från de olika fosterhemmen.

"Mina andra styvföräldrar lärde mej att allting inte måste vara perfekt, det kan vara lite skit i hörnen utan att nån dör av det. Dom var lite mer mjuka och släppte på gränser och så, dom var ju bra på det sättet."

När Annas mamma dog och Anna fick barnpension ledde detta till att hon inte fick bo kvar i familjehemmet, hon blev självförsörjande och då miste familjehemmet sin ersättning. Anna fick därför flytta ut. Familjehemsföräldrarna nekade till att hjälpa Anna efter det, när hon bad dem om hjälp sa de att sina problem fick hon reda ut själv. Vid ett tillfälle handlade det om praktisk hjälp vid flytten till Malmö och en annan gång om hjälp att komma ur ett destruktivt förhållande med en kille som misshandlade henne och som bosatt sig i hennes lägenhet. Familjehemsföräldrar sa att om Anna själv försatt sig i svårigheter fick hon själv ta sig ur dem också.

Anna berättar om Malmötiden, om hur hon levde destruktivt och missbrukade både sex och droger. Sexmissbruket beskriver Anna som ett sätt att ta makten, att inte längre vara offret utan den som styr killarna eller männen. Anna träffade inte sina systrar så ofta under Malmötiden, hon dolde sitt destruktiva liv för sina systrar.

”Jag bara mådde så dåligt att jag, att nu, jag orkar inte mer. Det var ju rätt lägligt att Annie bodde i Kristianstad. Jag bara föll tillbaka och bara tog emot. Hon redde ut jättemycket åt mej. Jag hade hamnat i en ekonomisk fälla, eller fälla, ja, jag hade satt mej i den själv. Jag hade slutat betala räkningar och hon hjälpte mej jättemycket. Det är jag henne evigt tacksam för. Såklart. Det blev på den vägen. Sen behövde jag väl de 4 åren som jag var med Annie att reparera mej själv och att bara få vara. Sen fick jag ju barn då, hon är ju inseminerad i Danmark.

Så ni var ihop?

”Ja vi var ju som ett par men vi levde inte som ett par. Är hon lesbisk? Ja, efter ett tag, sa hon att jag är ju lesbisk och jag vill gärna leva i ett lesbiskt förhållande och hon visste ju om att jag inte ville, nä. Så jag kunde inte, ja, ut i det fria.”

Att få barn beskriver Anna som svårt med förlossningsdepression men att bli mamma blev en vändpunkt. Att sedan möta kärleken blev nästa tydliga vändpunkt:

”Sen träffade jag ju Andreas och då blev jag ju jättekär och så bli det ju lättare. Men det var ju rätt så tufft det var det. Hon blev ju min stabila grund. Men sen var det ju det att jag kunde ju inte ge henne det hon ville så jag fick ju vara snäll mot henne också. Sen träffade hon en tjej och de är fortfarande tillsammans.”

Resiliens

Anna är idag 28 år och tycker att hon börjar få perspektiv på sitt liv. Terapin är till hjälp; Anna säger att nu är hon frisk - nu går Anna bara en gång i veckan, innan gick hon två gånger, en och en halvtimme varje gång! När Anna berättar om hur hon har det återkommer hon till att hennes barn ska få det bra, det som driver Anna framåt. Mammarollen är det som gäller till 350 % just nu. Det är svårt att leda samtalet tillbaka till det som handlar om Anna själv, som vuxen kvinna.

”när det gäller barnen så fixar jag det, annars brukar inte dom som har ångestdepression klara att ta hand om barnen. Men på något sätt har jag ändå klarat att ta hand om mina barn. Jag är inte så att jag inte ska bli som mamma, att jag ska motbevisa. Det är inget jag går och tänker på. Det som är viktigt är att det är tryggt för dom, jag vill dom ska vara trygga. Dom ska få något som jag inte hade men inte så att jag blir helt frenetisk med det så det blir helt knasigt. När man har hela den tjocka bibban om fosterhemsplaceringar och om mammatiden då vill man inte gärna hamna i det registret igen. Det är jag ju livrädd för. DET! Det är jag livrädd för, Amelie hade ju kolik i ett halvår, jag var ju livrädd för att någon skulle ringa socialen. När hon ramlat och slagit sig, så, nu kommer dom att tro att jag slagit henne. Nu kommer socialen nu kommer jag att hamna i såna register.”

Till vilket ”pris”

I intervjuerna med Anna möter jag en kapabel och öppen tjej som har lätt att finna orden och uttrycker sig klart och på ett genomtänkt sätt. När jag frågar Anna om detta säger hon att det beskriver en sida hos henne, i de stunder hon är där, i andra stunder är hon fången i sin ångest och det är det pris hon fått betala för att överleva.

”när folk säger - du har haft det tufft jo, men man märker det inte på dej”, då blir jag alldeles. Nä, det kanske man inte märker men jag märker det ju på mej. Jag märker det på mej dagligen. Jag märker när jag ska slänga sopor. När jag ska... allting. När barnen ska lämnas kl 8 så står jag där och får panikkänslor för att jag ska komma iväg. Även om jag inte har något annat att göra så står jag där vid dörren, och nu måste jag gå. Men jag kommer inte iväg. Då får vi väl gå 10 över 8 i stället för att gå i normaltid. Så jag märker det hela tiden. Jag är inte normal, jag är inte frisk. Jag har sviter hela tiden, så fort det är något, har jag sviter från barndomen.”

Anna berättar att när hon inte lever i sitt inrutade mönster så klarar hon inte av att sköta det vardagliga, om Anna inte tar disken direkt kan den stå där i flera veckor och då får hon ångest och det blir bara mer och mer.

”Jag har väl lärt mej att leva med det. Så är jag, så hanterar jag saker och ting. Men jag vill ju inte vara så, därför går jag ju hos en psykolog och försöker ändra på det.

Anna berättar att hon inte tycker om att göra saker själv. Det är en kamp att gå till affären.

”Jag tar kampen och gör det, sen är det ju inte så farligt när man väl gjort det. Men nästa gång är det lika jobbigt ändå. Det är inte så himla enkelt. Men det är ju då jag ska tänka tillbaka på den här gången när det gick bra. Det är sådana saker som jag har problem med. Det behöver inte vara mycket saker som hopar sig, det behöver bara vara pyttesmå saker.”

När vi kommer till slutet av intervjun summerar Anna de främsta skyddande faktorerna.

”Det är ju faktiskt bra för vi att vi bara har varandra, för att vi inte har någon familj. Jag måste nog säga att jag haft mina syskon, det är människorna som jag har kommit tillbaka till. Jag har ju inga andra människor som jag kommit tillbaka till som varit en stabil punkt. Det är ju människor som varit viktiga för mej men hade de delat på oss hade vi inte haft den relation vi har idag, jag vet att jag alltid, alltid kan ringa dem. Jag vet att dom alltid ställer upp. Det hade vi inte haft ifall vi inte hade fått bo med mamma. Så på något sätt får jag vill tycka att socialen gjorde något bra när jag tänker på det, för dom fattade väl att mamma inte skulle vara vår stabila punkt i våra liv utan att vi skulle få ha varandra till det.”

Intervjun med Bea

Beatrice kallas Bea av alla hon känner, hon är 18 år och har precis flyttat till egen lägenhet i Klippan. Bea håller på att söka in på utbildningar för att arbeta som behandlingsassistent. Bea har haft en bra barndom tillsammans med mamma, pappa och tre äldre syskon. Det var en rolig barndom, tillsammans med jämnåriga syskon har man alltid någon att leka med. När Bea var 10 år flyttade familjen tio mil bort, först till ett mindre samhälle och sedan in till centrum. När Bea var 13 år åkte hennes pappa in i fängelse och mamma kunde inte hantera situationen vilket ledde till att Bea placerades på behandlingshem och i familjehem. Bea mådde dåligt av detta och fungerade inte i vardagen vilket ledde till att hon fick byta behandlingshem och familjehem flera gånger. När hennes pappa kom ut från fängelset kunde Bea komma hem. Bea fick två småsyskon men det fungerade inte mellan föräldrarna och de skildes. Bea flyttade med sin pappa och de äldre syskonen till Blekinge. Efter några år flyttade Bea, hennes syskon och pappa tillbaka till Skåne.

Familjen betyder mycket för Bea, särskilt pappa och de tre äldre syskonen, Bea har mycket kontakt och hjälp av sin pappa. Mamma och de två yngre syskonen betyder också mycket men dem träffar inte Bea så ofta som hon skulle vilja. Beas mamma har egna problem och detta har påverkat hela familjen både under Beas uppväxt och i hennes kontakt med sin mamma idag.

Sammanhanget inför intervjun

Jag fick Beas namn och adress av en personal från ungdomsboende där Bea bott tidigare. Första gången vi hade avtalat tid för intervjun var Bea inte hemma. Bea sms:ade senare att hon varit akut på sjukhuset och vi bokade en ny tid då intervjun skedde. Intervjun gjordes i Beas kök. Vi genomförde halva intervjun, som varade ungefär en timme, och bokade en ny tid. När jag gick visade Bea bilder på sina småsyskon och jag uppfattade att situationen var OK för Bea. Jag blev därför förvånad över att jag sedan inte kunde fullfölja intervjun med Bea. Jag ringde upp innan vi avtalat nästa tid för att kolla att allt var OK. Bea var ute så intervjun kunde inte bli just då. Vi bokade en ny tid, men Bea var inte hemma när jag kom. Jag försökte därefter ringa henne, många gånger, jag var också hemma hos henne, men utan att få tag på Bea. Jag skickade sedan brev och bifogade den utskrivna intervjun och bad henne höra av sig, men fick ingen kontakt.

Till sammanhanget hör att Bea förekom i massmedia några dagar efter första intervjun, inslaget handlade om att hon inte fått försörjningsstöd. Det är möjligt att den har någon betydelse för vår intervju, jag vet inte men det är en fundering jag fått.

Bea berättar om sin uppväxt.

”Mamma och pappa bor inte tillsammans, jag har bott med pappa sen 2004, innan dess bodde de tillsammans. Sen åkte min pappa in i fängelse och sen kunde inte mamma hantera situationen hemma och så blev jag drabbad och åkte på behandlingshem när jag var 13 år. När pappa bad om nåd och fick komma tillbaka med fotboja fick jag flytta hem igen för då funkade det. Sen skiljdes de för att det inte funkade mellan de två för att pappa tyckte att mamma hade fel och mamma höll på med en massa span och så.”

Skyddande faktorer

Vad har varit bra och skyddande faktorer under uppväxten?

”Familjen är bra och jag vet inte hur jag skulle klara mej utan dem. Jag är en del av dem.”

Bea återkommer hela tiden till familjens betydelse när jag fråga efter vad som varit skyddande faktorer för henne. Hon berättar om olika händelser som återknyter till familjens betydelse.

”Alla betyder mycket men dom jag nämnde (pappa, syster och de två äldre bröderna) betyder mer. Det skiljer två år mellan oss syskon som är äldst. Jag har åtta syskon. När man var liten var det kul för att vi har varit så när i ålder, vi har alltid umgåtts och lekt med varandra. Man har alltid haft kontakt och så. Det var när man blev äldre som det blev jobbigare. På morgonen när alla skulle in och duscha och sminka sig och så då blev det mycket bråk.”

Slakten har inneburit både skydd och varit en riskfaktor för Bea. Att ha farmor och farfar i närheten att gå till har varit bra, medan morfar inneburit en sekundär risk för Bea.

”Farfar har jag kvar, han är på ålderdomshem nu och är jättesjuk. Farmor och farfar har betytt mest. Vi bodde i Åhus när jag var liten och de bodde där också. Jag var där typ varje dag och hälsade på. Dom har alltid ställt upp jättemycket för oss, när vi bråkade och så. Farmor dog i mars 2007.

Jag tyckte om mormor men jag tyckte att morfar var läskig och han har typ utsatt min mamma för saker när hon var liten och så. Inte för att jag visste om det när jag var liten och vi var där men jag kände alltid på mej att det var något fel med han så jag har inte velat vara där så mycket.

Det är bara farfar som jag har kontakt med, inte med kusiner, mostrar och fastrar. Från pappa sida har jag inte träffat dem och från mamma sida har jag träffat dem men det är inget jag vill umgås med eller så. Det är mest äldre kusiner.”

Bea berättar om kompisarna i Åhus från barndomen men som hon inte har kontakt med numera och om tre tjejer som hon på med i ungdomsboendet, varav en nu också bor i Klippan. Bea berättar också om andra viktiga vuxna utöver pappa.

”En lärare i skolan i mellanstadiet, hon kunde jag prata om allt med. Jag kände mej trygg med henne. Hon var snäll. Det var rätt jobbigt på mellanstadiet. Jag blev rätt mobbad när jag var liten så det var inte så kul att gå till skolan då.”

Familjens vänner var också viktiga för Bea under uppväxten.

”...mina Gudföräldrar, men de har jag inte pratat med på skitlänge. Dom är vänner till mina föräldrar, de bor i Kristianstad. Det är inte mina riktiga Gudföräldrar utan vi träffades när vi höll på med någon Friluftsgrej då för några år sen. Jag var rätt liten när vi började där. Så var vi där och hade läger och så var det de två jag tyckte jättemycket om och de tyckt om mej och så vill dom att dom skulle bli mina garantier. Jag fick bo hemma hos de ett tag när jag var liten. Dom var som stödfamilj när jag vara liten.”

Bea har både bra och dåliga erfarenheter från samhällets stöd.

”Familjehemmet i Bara, de var bra. Jag har kontakt med dem fortfarande, jag var där för 3 månader sen, jag bodde där dec 2006 – maj 2007. Jag hade förtroende för dem, de var inte som de andra jag har bott hos, de andra fosterfamiljerna. Dom visade att de bryr sig och gör saker för ungdomen. Hittar på grejer och sån't. Dom behandlade mej som sitt eget barn, dom har egna barn som är yngre. Jag betydde lika mycket som deras egna barn. Det var det som kändes tryggt med att vara där och

man kunde prata med dem och så hittade vi på grejor som att vi åkte till Spanien och så. Det var roligt att bo där. Jag har bott på ställe som har varit bra.”

Att vara flicka

Bea kan inte minnas att det varit någon skillnad på att vara tjej eller kille i familjen utifrån sitt perspektiv som tjej. Alla hjälptes åt med det som behövdes göras.

”Föräldrarna gjorde lika mot oss tjejer och killar. Dom skällde lite mer på mej men dom har behandlat oss lika. Det har inte varit någon avundsjuka och så. Lika mycket pengar och kärlek.

Bea beskriver det som tryggt och skönt att vara tjej i familjen och ha bröder.

”De har alltid skyddat en och som jag blev mobbad av två tjejer i skolan som gick i min klass, då skyddade min bror mej för dom två. Det har alltid varit skönt att man haft bröder som ställt upp”

Riskfaktorer

Bea berättar först att hon hade en bra barndom fram till 10 årsåldern, senare i intervju finns det saker i Beas liv som inte varit så bra, även före 10-årsåldern.

”Mamma flyttade när de bråkade, sen kom hon hem igen. När jag var liten och de bråkade ville jag bara att de slutade. Men nu vill jag inte att de ska vara tillsammans.... det hade varit bättre om de skilt sig tidigare. Då hade jag inte haft det som jag haft det. Att bli omhändertagen för något man inte har gjort.”

Vad var viktigt inom familjen när Bea var barn?

”Alla var livrädda för att mamma och pappa skulle skiljas. Dom bråkade och separerade. Det var den värsta oron man hade. Jo, vi syskon pratade om det allihop.”

Lite längre fram i intervjun så berättar Bea om situationer i familjen, om hur det var innan föräldrarna skiljdes.

”Innan mamma och pappa skiljde sig så vaknade jag en natt så hörde jag att de bråkade, så gick jag ut till dem, jag hade fått nog. Håller inte ni käften nu så sticker jag. Så pappa lugnade mej och sa men Bea gå in och lägg dej. Så gjorde jag det men på morgonen så bråkade de fortfarande. Jag vaknade kanske vid 7. Så hörde jag att mamma skulle gå, så jag gick ut ur rummet för jag ville inte att hon skulle gå. Så jag tog tag i hennes jacka, för jag ville inte att hon skulle gå. Jag ville inte att hon skulle lämna oss och så. Jag vet inte varför egentligen. Så ryckte hon till så jag råkade släppa taget om jackan. Så hade hon sin mobil i fickan. Så åkte den i ansiktet och mobilen gick sönder och hon fick en blåtitra. Så ringde hon till socialen och sa att jag misshandlade henne. Sen åkte pappa och jag till farmor och farfar. Så fixa vi lägenhet av hans kompis ett tag sen flyttade vi till Blekinge. Sen dess har allting varit katastrof mellan mamma och pappa. Hon har varit så jädra falsk och ja, det är ingen av mina syskon som vill ha med henne och göra. Jag är den enda som har, typ, tyckt synd om henne och velat att hon ska någon som bryr sig lite.”

Beas relation med sin pappa har mestadels inneburit ett skydd för henne, när pappa varit där.

”Pappa är den som har fått mej att kämpa vidare, det är han som sagt att det kommer att lösa sig. Jag hade självmordstankar och så men pappa har gett mej stöd.”

Bea berättar att pappa gjorde ett ekonomiskt brott när Bea var liten som han dömdes till fängelse i 2,5 år för. Bea har inte så bra kontakt med sin mamma, varken nu eller under uppväxten. Hon önskar det varit annorlunda. Under uppväxten fick relationsproblemen med mamma konsekvenser för Bea, när pappa inte längre var i familjen.

”Som tonåring var jag som andra, men pappa fanns inte där, jag stack hemifrån, hade tonårshumör, bråkade med mamma. Jag var på gården med mina kompisar, jag var sån´ kill-tjej, umgicks med killar, ville vara som en kille. Jag ville kunna skydda mej själv, ville ha någon styrka från killarna. Jag tror inte att jag varit mer kille om det varit bra med mamma.”

Som barn såg Bea upp till de vuxna och tänkte att hon skulle bli som dem när hon blev stor. Hon ville bli konditor som mamma, ha många barn och bo på landet med djur.

”Jag ville bli som mamma när jag var liten, ville bli konditor som hon. Jag såg upp till vuxna och vad de gjorde och så tänkte man på vad man skulle bli när man blev stor. Jag ville bli som mamma, bli konditor och ha många barn och ha en gård ute på landet med hästar.”

”Jag har inte så mycket kontakt med mamma som man ska ha med sin mamma. Jag önskar att det kunde gå men det funkar inte..... Jag älskar min mamma, jag bryr mej jättemycket om henne men hon har behandlat mej jätteilla. Och det är därför mina syskon inte heller vill ha kontakt med henne. ... förlåt att jag säger det men hon är sjuk i huvudet. Hon är inte frisk. Antingen är hon schizofren eller så har hon en borderline eller någonting.”

Hur gör du för att förhålla dej till din mamma?

”Jag får väl gå med på vad hon säger och hålla med och inte säga min åsikt, det är det enda som fungerar. Så fort jag säger min åsikt så blir hon arg och slänger grejer omkring sig.

Bea berättar om sin mormor och morfar, Bea tyckte om sin mormor men morfar har alltid varit ”läskig”. Bea visst inte då att han utsatt hennes mamma för övergrepp som liten men kände på sig att det var något fel.

”Mammas pappa tvingade mamma göra saker med honom. Inte ha sex men såna grejor. Mamma berättade det när jag var 13 år. Jag visste redan vad han var för typ; ska du inte sova här och tvätta mej på ryggen typ. Jag har alltid vetat att han var skum men utan att veta vad det var. Mamma hade det svårt i sin uppväxt. Mammas mor kikade i mammas trosor när hon varit ut för att se om hon varit med någon kille eller så. Mammas syskon är också konstiga, dom är inte normala.”

Bea var placerad på flera behandlingshem och i flera familjehem. Anledningen var att Beas mamma påstod att Bea missbrukade och var ute i farliga miljöer. Bea beskriver sin mamma som psykiskt sjuk, att hon berättade påhittade historier om Bea för socialsekreteraren, som utifrån detta placerade Bea.

”Det jag gjorde var att jag var på Kyrkans ungdom, var med mina kompisar, jag var inte i några dåliga miljöer och knarkade absolut inte. Jag har inte rört en drog i hela mitt liv, jo alkohol, men det räknas inte som en drog så.”

Jag frågar om inte Beas socialsekreterare pratat med henne?

”Mina socialsekreterare har inte pratat med mej ett skit. Min förre socialsekreterare som jag hade i två år och vi träffades kanske 2 gånger och pratade i telefon kanske 3 gånger under de 2 åren.”

Resliens

Bea beskriver själv att anledningen till att det gått bra för henne är att hon är stark och att hon kämpat vidare.

”Jag har bott på behandlingshem och så men inte för jag hade behövt det. Jag känner mej själv och jag är exakt samma som jag var innan. Jag fick åka dit för min mamma sa jag knarkade och var ute i farliga miljöer. Varje behandlingshem har frågat vad jag gjorde där för jag var inte den typen, jag är lugn, kan prata. Jag är samma person nu som då, innan jag kom till behandlingshemmen.”

Bea har varit både på behandlingshem och i familjehem där det inte fungerat som det ska och detta vill Bea ändra på.

”Jag ska utbilda mej till sån behandlingsassistent. Eftersom jag har, har haft det för djävligt under min uppväxt och bott på hem. Jag vet hur det går till på behandlingshem och jag vill göra det bättre. För så som de har behandlat mej vill jag ändra på, för så ska det inte vara, på behandlingshem.”

”Det behövs mer av sådana som haft svårigheter själv, som min familj i Bara, pappan i den familjen har själv varit omhändertagen och det är lättare att lyssna på en som haft det svårt. Förtroende växer då.”

Till vilket pris

I intervjun med Bea ger hon många positiva beskrivningar av sig och sin familj. Samtidigt finns där också en mörk sida som visar att om Bea inte haft en egen kraft och pappas känslomässiga stöd så hade livet kunnat ta en helt annan vändning. Bea berättar om en tid i livet när hon mådde dåligt och bodde i en fosterfamilj i Bjärred.

”Där var jag självmordsbenägen. Dom hade fått tillsägelse av socialen att dom inte fick lämna mej utan tillsyn. Ändå så hade jag varit riktigt, alltså jag kommer inte ihåg något av den dagen alls men jag hade varit riktigt ledsen och så. Så hade dom inte varit hemma så hade jag inte hittat dom. Det kommer jag ihåg för jag hade letat efter dom men jag kom ner från trapporna så var ingen hemma så ringde jag till pappa så jag till honom att jag skiter i allting nu och pallar inte mer. Så hörde han att telefonen slog i golvet sen så ringde han till fosterfamiljen, dom var på väg hem dom hade en bit kvar kanske 5 min. Så sa han till dom att gå upp på Beas rum. Så hade jag hängt mej, så hade jag hängt där i kanske 6 – 7 min sen fick jag ligga i koma i två veckor. Man kan inte skylla på någon annan, har man fått instruktion om att inte lämna. Sen lades jag in på Barnpsyk.”

Intervjun med Cissi

Cissi är 25 år och kommer från en större stad på Balkan. När familjen kom till Sverige bodde de först i en annan stad några år innan de kom till Malmö. Cissis ursprungsfamilj bestod av mamma, pappa, två helsyskon och två halvsyskon från mammas sida. Det var svårt för Cissi under tonåren med oro, ångest och hon hade det svårt med att hon inte fick göra samma saker som andra tjejer vilket gjorde att Cissi kände sig utanför. I familjen var det jobbigt och Cissi ville flytta hemifrån när hon var 16 år. Cissi hade kontakt med en socialsekreterare, från hon var 14 år och gick i 8:e klass tills hon fyllde 20 år. Socialsekreteraren hade stor betydelse för Cissi, hon var mer som än syster än som en myndighetsperson.

Sammanhanget inför intervjun

Jag fick namn och adress till Cissi socialsekreteraren. Jag fick då veta att Cissi är en romsk tjej som haft en tuff uppväxt med föräldrar som mått dåligt. Detta framgick inte så tydligt i intervjun, men eftersom denna information har betydelse för förhållandet mellan risk, skydd och resiliens har jag valt att ta med detta i beskrivningen av sammanhanget.

Under intervjun, som sker i soffan i vardagsrummet, pratar Cissis man i telefon. Efter telefonsamtalet kom han sedan in och pratar med Cissi (inte på svenska). Därefter sätter sig Cissis man och läser tidningen och kommenterar den. Han tar sedan intervjuguiden och läser frågorna och börjar prata med mej om frågorna. Cissi förklarar sen att hennes svärföräldrar kommer från Stockholm. Cissi och familjen ska träffa dem om en stund så intervjun får avbrytas. Vi bokar en ny tid för att fortsätta, men det blev aldrig så. Jag ringde Cissi många gånger och fick tag på henne vid ett tillfälle. Cissi hade fått mitt brev, men visste inte om hennes man tyckte att hon skulle fortsätta intervjun, vi fick se längre fram.

Min tolkning av situationen vid intervjun var att Cissi inte kunde hantera att uppmärksamheten riktades mot Cissi. Samtidigt uppfattar jag att Cissi hanterar situationen på ett bra sätt, med distans till vad som utspelas. Cissi verkar mycket förtjust i sin man. Det hade varit särskilt spännande att intervjua Cissi som ung kvinna med annan kulturell bakgrund än de två andra kvinnorna i studien. Jag försökte därför få till stånd en till intervju med hjälp av socialsekreteraren jag fått hennes namn av, men Cissi svarade att det fick räcka med det hon hade ställt upp på.

Cissi berättar om sin uppväxt i sin ursprungsfamilj.

”Jag har mamma och pappa, riktiga föräldrar inga styvföräldrar. Lillebror och storebror. Halvbror på mammas sida, halvsystem också från mamma sida. Jag har egna syskon från samma mamma och pappa, lillebror och lillasyster. Jag är den största mellan oss tre kan man säga. Alla bor här, mina syskon, dom riktiga. Andra bor i Stockholm. Min bror är 35, han är 10 år äldre än mej, min syster är 76:a. Dom har fyra barn vardera. ”

Cissi berättar att hon är gift, att hon gifte sig när hon var 20 år och är nu nästan 25 och har fått tre barn.

”Det är min familj just nu alltså, men innan var det mamma och pappa men nu har jag min egen familj. Min lilla familj.”

Skyddande faktorer

Vad som varit bra och skyddande faktorer under uppväxten. Cissi berättar varmt om sin socialsekreterare Carin. Carin var som en vän, som en mamma som lyssnade på henne.

”När jag mådde dåligt kunde jag prata med henne öppet, jag kunde prata om allt..... hon tröstade mej på något sätt, man kunde berätta alla sina känslor, hur man mår. Vi gjorde alltid saker, jag kan aldrig glömma, vi gick till café och satt där och pratade. Hon var som en syster för mej, jag kunde prata med henne om allt, jag hade inte problem med att prata med henne, t o m nu om det skulle behövas, jag har aldrig känt mej som, hon är en person som, hon var jättenära mej... Jag ville se ut som Carin. ”Du är en mörk vacker tjej Cissi! ”Cissi är kort, mörk och lite rund, Carin är lång och blond. När Cissi berättar om det så ler hon och säger att det var ju en omöjlig tanke. Jag skämdes för hur jag var, jag ville inte ta linne på mej. Jag skäms att gå ut så här. Killar kommer att tycka att jag är.... ”

Cissi berättar mer om hur Carin varit till stöd och hjälp för Cissis i hennes utveckling.

”Hon gav mej allt självförtroende och allt det jag behövde från någon vuxen. Sånt man behöver för att bli independent. Att bli självständig. Jag ville inte bo med mamma. Jag kämpade. Med körkort. Och då tänkte jag alltid. Om det inte varit för Carin hade jag inte klarat alla de uppgifterna. Genom Cias stöd har jag klarat alla önskningar jag hade. Genom henne har jag uppfyllt att jag hade.”

”Viktiga var mina vänner men det var inte så många. Carin var som en vän för mej som en mamma som lyssnade på mej. När jag mådde dåligt. Jag kunde prata med henne öppet. Jag kunde prata med henne om allt. Jag kände mej trygg. Allt. Hon var faktiskt viktig person.

Vi kommer in på frågor om framtiden och drömmar om hur livet ska bli.

”min önskan var alltid som barn att ha bil och körkort. Jag vet inte varför men alltid när jag var liten, jag tog locket och satte mej i soffan och skulle köra bil. Jag älskade det.

Risikfaktorer

Cissi berättar om sin oro och hur hon fick hjälp.

Jag blev orolig för sånt, körkort och sånt. Carin hjälpte mej jättemycket. Jag ville bo själv. Så jag sa till Carin, jag orkade inte och så. Jag hade eget rum och så flyttade min bror in. Jag ville inte dela med någon jag ville ha mitt eget. Det var jobbigt den tiden också. Jag blev orolig för sånt, körkort och sånt. Carin hjälpte mej jättemycket. Jag ville bo själv. Så jag sa till Carin, jag orkade inte och så.

Cissi berättar om hur hon hade det i sin familj. Att det var svårt att vara i skolan bland jämnåriga och ha föräldrarnas regler och uppfostran hemifrån och ett annat sammanhang i skolan. Föräldrarnas regler och uppfostran är avsett som skydd för Cissi men för hennes sammanhang blir det till en risk.

”mina kompisar fick gå ut och festa och så jag fick inte, min mamma var sträng med sånt. Jag tyckte det var konstigt, att de får men jag inte får.”

Att vara flicka

Cissi berättar om sin längtan ut i världen, att hon ville något annat, något mer än det liv som hon såg sina föräldrar leva. Det var jobbigt för Cissi att vara tjej, att vilja någon annat men samtidigt känna att hon inte har en chans. Cissi beskriver hur hon lever mellan två världar, den där hemma och den hon ser ute, mest i skolan.

”Jag var orolig hela tiden, det var alltid något som störde mej, jag mådde inte bra.”

Cissi berättar om sina framtidsdrömmar.

”Jag ville bli kontorist som Carin. När jag gick till vår yrkesvalslärare på skolan sa hon att man måste ha jättemånga poäng för att komma in och jag hade inte så många poäng. Så hon sa om du vill kan du bli undersköterska. Jag sa bra, man tjänar mycket som undersköterska, även om det inte är min dröm så är det OK.”

Cissi skulle läsa upp sina betyg men klarade inte matteprovet. Cissi berättade om en lärare som hjälpte henne på ett bra sätt men innan slutprovet skulle han vara föräldraledig och hans ersättare kunde inte hjälpa Cissi på samma sätt. Det var konkurens om platserna för att få fortsätta.

”Så klart de valde henne, hon är ju svensk. Jag sa till henne att det här är taskigt gjort jag har kämpat så.... Det gick inte bra, jag slarvade, man kan säga att jag gav upp, jag slutade.”

”När jag var 16 år kämpade jag för att få mitt körkort. Det fick jag. Min pojkväns syster grät av lycka: du är yngre än mej du fick körkort! Mamma betalade, vi levde på socialbidrag men ändå min mamma har hjälpt mej.”

Resiliens

Cissi berättar om sin dröm om att utbilda sig till ett yrke. Cissi mötte vuxna, t ex en yrkesvalslärare och en ämneslärare som uppmuntrade henne och gav råd om vägval. Cissi lyckade inte hålla fast vid sina planer om utbildning men vid intervjun verkar hon nöjd i vardagen.

”Jag började sen jobba på en städfirma. Jag jobbade i 7 månader, jag betalade inte sånt fack, jag visste inte, jag fick inte sparken, jag sparkade mej själv”.

Cissi berättelse handlar om att hon mår bättre idag än hur det var under uppväxten. Det lyser om Cissi när hon pratar om sin lilla familj.

”Jag började på KomVux, jag träffade sen honom, i Stockholm. Sen förlovade vi oss. Jag slutade skolan. Vi gifte oss. Det gick snabbt.”

När Cissi berättar om sitt liv så blev det inte som hon önskade, hon blev inte ”kontorist som Carin”, hennes försök att skaffa en utbildning grusades. Men ändå är Cissi glad för det liv hon har, glad för ”sin lilla familj”. När Cissi berättar om sin familj idag har hon det bra, i förhållande till hur hon hade det under uppväxten.

Bistudien, om svårigheter att få till stånd intervjuer för huvudstudien

Intervju med Diana.

Diana kan tänka sig att det kan finnas flera olika anledningar till att de unga kvinnor som hon föreslagit inte vill eller kan ställa upp för en intervju. En anledning kan vara att när man har avslutat kontakten man haft med socialtjänsten vill man vara fri och klara sig själv. Detta kan ses som en parallell till ungdomsutvecklingen när ungdomar flyttar hemifrån. Man kan också tänka sig att man inte vill bli påmind om sitt gamla liv, och därför inte vill ställa upp för en intervju. Diana tror att om man väntar till människor är i 40-årsåldern kan det vara lättare att vilja titta tillbaka på sitt liv. När man är mera vuxen och har mognat. Dåligt självförtroende kan vara en annan anledning, att inte ha något att ge. När man fullständigt trycker ner sig själv känner man inte att man har något att ge, kan vara en anledning till att man inte vill ställa upp.

En del personer förknippar allt som har med socialtjänsten att göra med myndighetsutövning och tvång. Det är synd att personer har den inställningen för det skulle göra dem så gott om intervjun kunde leda till att de förstod att socialtjänsten ville hjälpa dem. Det kan ta tid, upp till ett halvår, innan en person vågar öppna sig för en ny kontakt. Då blir en intervjusituation en omöjlighet. När man levtt ett utsatt liv blir en intervju om barndomen och uppväxten en känslig sak. Att våga lita på en intervjuare, menar Diana, blir en svår tröskel att komma över. Är man otrygg i sig själv och inte har byggt upp tillit till intervjupersonen, vågar man inte ställa upp.

När man har haft det trasigt med missbruk och kriminalitet kan det leda till motstånd mot nya saker. Man vill då inte rota i gamla saker och inte kännas vid den delen av livet. Om ens föräldrar har gjort hemska saker med en gör det jätteont att berätta om. Diana menar att dessa delar i livet behöver bearbetas först så man får distans till dem, innan man är redo att prata om dem. När det är öppna sår säger man nej till intervjuer, man vill inte känna smärtan igen.

Om man tagit ett återfall och på nytt behöver hjälp med sina missbruksproblem, kan detta upplevas som ett misslyckande och inget man vill prata om. När man är under behandling och fruktansvärt sjuk kan detta vara anledning till att man inte kan ställa upp för en intervju. Dessa två exempel är hämtade från Dianas kontakter med dem hon föreslagit för intervjun.

Intervju med Carin.

Carin kan tänka att skammen över att ha haft kontakt med socialtjänsten kan göra att man inte vill ställa upp för en intervju. Skammen över att ha haft problem i barndomen kan sitta i länge. Carin menar att det inte är ovanligt att anställda inom socialtjänsten har haft en bekymmersam uppväxt. Men detta är inget man pratar om. Skammen är på så sätt på många plan. Carin gör en koppling mellan att personal inom socialtjänsten inte vågar träda fram med sina erfarenheter och att det är svårt att få personer att ställa upp för intervjuer. Om inte personalen vågar träda fram och berätta sin historia, hur tror vi då att våra klienter ska våga? Om man som person är ärlig i relationen har man möjlighet att vara en länk mellan klienten och intervjuaren.

Relationen har stor betydelse när det gäller att förmedla kontakter för intervjuerna, menar Carin. Så här i efterhand förstår Carin att hon skulle ha behövt vara mer aktiv när hon förmedlat kontakter. Carin förklarade inte tillräckligt vad intervjuerna skulle handla om och inte vilken nytta det kan vara för personen själv att få berätta sin historia i detta sammanhang. Tillfället att berätta sin historia kan

vara ett sätt att förstå något mer om sig själv. Om Carina hade pratat om detta när hon förmedlade kontakt hade fler personer kunnat vara intresserade, tror Carin.

Att intervjua personer som "klarat sig" innebär att man behöver fundera på och reda ut vad det betyder "att ha klarat sig". När definierar en person sig själv som en som "klarat sig"? Man behöver troligtvis ha blivit lite äldre än 24 – 25 år innan man själv ser att man "klarat sig". Detta kan vara en anledning till att man inte ställer upp för intervjuer. Den smärtan som man påminns om vid en intervju vill man hålla distansen till, menar Carin och därför blir en intervju för jobbig. Man kan behöva hålla undan hur det var för att orka med livet här och nu, då blir en intervju som handlar om uppväxten inte möjlig. När man väl kommer så långt i sin utveckling att man kan tänka på hur det var utan att dras tillbaka till hur det kändes den gången, först då är man redo för en intervju, säger Carin. Man kan gå i terapi eller på annat sätt få hjälp att se på sitt liv och behöver vanligtvis bli mellan 30 och 45 år för detta ska vara möjligt. Kvinnor i 18 – 28 års åldern är en för ung målgrupp för intervjuer med frågeställningar som dessa.

Analys och slutdiskussion

I detta kapitel ska huvudstudiens intervjuer med Anna, Bea och Cissi analyseras i förhållande till tidigare forskning och de teoretiska begreppen. Utgångspunkten för analysen är processer som en ständig social konstruktion, både när det gäller skyddande faktorer, resiliensprocesser och hur kön görs. Intervjuerna i bistudien om svårigheterna att få tillstånd intervjuer analyseras i förhållande till liknande problemställningar i två avhandlingar. Analysen av huvudstudien och bistudien vävs sedan samman i slutdiskussionen.

Informanterna i huvudstudien har alla varit utsatta för flera riskfaktorer, både individuella, i familjen och på samhällsnivå. Fokus i denna studie är skyddande faktorer och resiliens, inte riskfaktorerna. Då skyddande faktorer förutsätter att barnet varit utsatt för risk finns riskfaktorerna med i resultatdelen men inte i analysen.

Skyddande faktorer

Individuella faktorer

För Anna var hennes oräddhet en faktor i barndomen som innebar risker för Anna. Hon berättar t ex att hon ofta lekte med sina bröder och tog efter dem. Anna berättar att alla tre syskonen var helt vilda när de kom till familjehemmet. Annas oräddhet innebar allvarliga risker som t ex att hon kom till skolan med kniv under "mammatiden". Längre upp i tonåren blev Annas oräddhet ett skydd för henne, hon vågade bryta mönster och kunde ta tillvara på vändpunkter t ex i hennes beskrivning av när hon började på gymnasiet och skaffade nya vänner. På samma sätt beskriver både Andersson (2008) och Turesson (2008) hur individuella faktorer hos barnen de följt i sina studier övergick från att vara riskfaktorer under barndomen till att bli skyddande faktorer senare i livet.

Familjen

Tillhörighet i familjen och att växa upp tillsammans med sina syskon beskriver både Bea och Anna som skyddande faktorer. Bea uttrycker det med att hon "är en del av dem" och menar då främst sina äldsta syskon och pappa. För Anna har det varit viktigt att hon fick växa upp tillsammans med sina bröder eftersom hennes mamma tidigt försvann och sedan gick bort. Att växa upp tillsammans med sina syskon, är en av de främsta skyddande faktorerna beskriver både Anna och Bea. Syskonen till barnen i Anderssons (2008) rapport har spelat en varierande roll för de barn som ingått i hennes studie. En del har haft ytliga och sporadiska kontakter och en del nära och regelbundna. För vissa har syskon varit mycket betydelsefulla i deras liv, medan andra har varit utsatta för risker av sina syskon.

Ungdomarna i Turessons (2009) avhandling drabbas först och främst känslomässigt, när mödrarna dömdes till fängelse. Bristen på stöd i detta sammanhang är den största anledningen till att barnen inte återhämtade sig känslomässigt från den stress de utsattes för när mödrarna blev frihetsberövade. För Bea var relationen med pappa på samma sätt en skyddande faktor för henne. Hon beskriver sin pappa som en viktig anknytningsperson, när hennes pappa åkte i fängelse rasade därför hela hennes värld. Pappa är den som fått Bea att kämpa vidare och sagt att det löser sig. Det är pappa som gett Bea stöd under perioden av självmordstankar och försök. De barn i Turessons (2008) studie som känner sig älskade och fick möjlighet till en kontinuerlig relation under moderns fängelsevistelse klara sin livssituation på ett tillfredställande sätt.

Anna bodde med sin mamma tills hon var 5 år. Denna period i hennes liv var fylld av risker, men det fanns också kärlek från mamman. Anna berättar att hennes mamma bad om hjälp av en fosterfamilj när hon själv förstod att hon inte kunde ta hand om sina barn. På samma sätt beskriver Andersson (2008) de barns berättelser, vars föräldrar inte kunde hantera sina svårigheter. Även om föräldrar inte kunde ta hand om sina barn behövde detta inte innebära att barnen inte känner sig älskade. Somliga barn i Andersson (2008) studie känner sig älskade av sina föräldrar och kände att föräldrarna gjort så gott de har kunnat. På samma sätt som barnen i Anderssons studier Annas sätt att resonera om sin mamma och hur mamma sökte hjälp, har varit en skyddande faktor för henne. Annas förmåga att förstå de risker hon var utsatt för som liten genom att resonera, reflektera och se positiva sidor hos sin mamma har hjälpt Anna att vända riskfaktorer till skyddande processer.

Struktur i tillvaron och förutsägbarhet är till hjälp för att hantera livet så att kaos inte uppstår. Anna beskriver detta som en av de skyddande faktorer som haft mest betydelse för henne:

”Det jag blir mest varm om hjärtat med, av att när vi var i den familjen och man visste liksom, det var frukost kl 7, det var Kalle Anka kl 3 och man åt middag efteråt sen öppnade man julklapparna, man visst allting. Det var inget snack om saken, man visste att man duschar var dag efter skolan. Regler och rutiner. Det var ingen som ifrågasatte. Det är på något sätt det jag försöker ta med hit, det var det jag mådde bra av. Man visste vad som fanns liksom.”

På samma sätt som för Anna berättar har de allra flesta barnen i Anderssons (2008) rapport upplevt det som ett skydd att de varit placerade i familjehemsvård, i förhållande till risker i hemmiljön. När Anna berättar om sitt liv idag som småbarnsmamma, är en viktig del för henne att skapa en trygg tillvaro för sina barn. Anna tar då tillvara på det som var positivt under uppväxten, så som struktur i vardagen. Det var något som skapade trygghet för Anna och något som Anna vill ge till sina barn. Bea berättar hur familjehemsföräldrarna i ett av hemmen hon var placerad i fick särskild betydelse. De behandlade henne som de behandlade sina egna barn och man gjorde saker i familjen som var roliga. Pappan i familjen hade haft egna svårigheter under uppväxten som han berättade om. Det gjorde att Bea lyssnade särskilt på honom med respekt. För Bea var det relationerna med föräldrarna i familjehemmet som blev en skyddande faktor. Bea vill nu utbilda sig till behandlingsassistent för att ta tillvara på sina erfarenheter och hjälpa andra.

Att göra kön

Hur kön "görs"

Att vara pojkflicka är något som uppfattas som positivt och en skyddande faktor av både Anna och Bea. De är båda två uppväxta tillsammans med jämnåriga bröder. Bröderna är viktiga för dem och när de leker är det flickorna som leker med pojkarna och inte tvärt om. Pojkarnas lek står för normen. Det är inte ur jämlikhetssynpunkt som det är intressant, utan att det har varit en styrka för dessa flickor att ha haft bröder som stått för normen under deras uppväxt, det har gett dem möjlighet att "låna" lite norm från pojkarna. Bea använde själv den beskrivningen, att "låna" styrka från pojkarna. Ett annat sätt att beskriva att vara "pojkflickor" kan vara "att göra kön lite annorlunda" (West & Zimmerman, 1987). I Werner och Smiths (2003) studie från Hawaii har de motståndskraftiga flickorna fritidsintressen som inte är könsstereotypa, vilket stämmer överens med Anna och Beas berättelser.

Anna berättar om livet under Malmötiden, om att hon missbrukade både sex och droger. Annas sätt att hämnas på killar under tonåren i beskrivningen av hur hon utnyttjade killar sexuellt för att vara den som har makten. Det finns så klart en utsatthet för Anna när hon använder sin sexualitet på det sättet men som Anna berättar sin historia så finns ett en upprättelse för hennes person i handlingarna. Hon berättar att hon använder sex som ett sätt att ta makten, att inte längre vara offret. Ur ett könsperspektiv bryter Anna mot ett traditionellt könsrollstänkande i sitt sätt att tänka om vad som händer, som ett sätt att ta makten (Carlsson 2009). När Anna sedan träffar Annie hittade hon en väg till att "reparera sig själv" genom att "bara falla tillbaka och ta emot". Anna definierar sig som heterosexuell kvinna, samtidigt som hon tar hand om sig själv och sin utsatthet tidigare i livet genom att leva tillsammans med en lesbisk kvinna i ett förhållande där både växer. Elvin-Novak och Thomasson (2008) skriver om hur vi genom att vidga synen på hur vi gör kön kan komma längre eller vidga vår identitetsutveckling. Anna hittade en väg ur sitt destruktiva liv och gick vidare tack vare att hon fick leva kravlöst under fyra år, detta gav henne möjlighet att växa och utvecklas. Förmågan att ta tillvara på relationen med Annie på detta sätt blir ett sätt att förstå skyddande faktors betydelse för utvecklande av resiliens. För Anna ledde relationen även till att Anna och Annie fick en dotter tillsammans. Att bli mamma beskriver Anna som en viktig del i hennes liv och en roll som hon utvecklas i där hon tar tillvara på sina livserfarenheter. Annas väg till resiliens i denna del d v s att utvecklas och återhämta sig i ett förhållande mellan en heterosexuell kvinna och en lesbisk kvinna är en möjlighet i den tid vi lever. Det är dock inte helt enkelt för Anna att förklara familjrelationerna för dottern Amelie. Anna vill att Amelie ska vara stolt över Annie när hon från början inte klarat av att förklara familjeförhållanden. Carlsson (2009) skriver om hur kvinnor går i täten för könade förändringar genom historien på liknande sätt som Anna berättat om. Annas berättelse visar hur skyddande faktorer påverkade hennes resiliensprocess.

Identitet som perspektiv på kön

När Anna tittar tillbaka på sin barndom saknar hon att ha fått möjlighet att vara mer "flicka", hon önskar att hon haft t ex diadem, kjol och leksaker. Anna funderade inte den gången över hur hon hade det som barn, då handlade det bara om att överleva. Anna minns t ex när hon gick på lågstadiet och fick frågor om vad hon skulle bli när hon blev stor. Anna hade inga svar utan "lånade" det som andra svarade, t ex att bli hårfrisör. Anna uttryckt inte några behov eller önskningar, "det gjorde man bara inte" hon bara önskade inom sig själv t ex att fostermamman skulle se när hon behövde köpa en BH. Annas saknad av att ha fått möjligheter att vara mer "flicka" handlar om samma beskrivningar av vårt behov av att göra kön där "kön" är ett verb, som både Elvin-Novak & Thomson (2008) och West & Zimmerman (1987) gör. Kön görs hela tiden utan att vi tänker på det, när vi, så som Anna vill använda diadem, kjol och flickleksaker.

Ambjörnsson (2004) beskriver hur tjejer under uppväxten har behov av att testa olika roller för att skapa sin (kvinnliga) identitet. Anna och Bea berättar om hur det var att vara flicka i barndomen, Cissis berättelse innehåller mer av identitetskapande i tonåren. Cissis berättelse har därför fler beröringspunkter med Ambjörnssons (2004) forskning t ex Cissis funderingar på att "bli som Cia". Cissi var som tonåring inte nöjd med sin egen längd och hårfärg, på liknande sätt som flickornas "dåliga hårdagar" i Ambjörnssons (2004) forskning. Detta är olika exempel på vad som är viktigt, och hur det går till när kön skapas.

Cissi berättar att det varit svårt på många sätt att komma från en annan kultur, att ha stränga föräldrar, att vilja komma ut i världen och att bli oberoende. Cissi återkommer till sin önskan om att

få körkort och köra bil. Det har hon drömt och fantiserat om sen hon var liten. Cissi berättar om hur hon lekte att hon körde bil i soffan med grytlocket som ratt. Cissi starka önskan om att ta körkort och köra bil när hon blev stor blev till verklighet och bidrar på så sätt till hennes resiliensprocess. Jag för samman detta resonemang med Elvin-Novak och Thomsons (2008) resonemang om att vidga perspektiven och inte vara fast i att kön måste göras på samma sätt hela tiden. Cissis beskrivning av hur hon blir lycklig av att ha nått sitt mål med körkortet är både resiliens och att göra kön på ett litet annat sätt, utifrån Cissis situation. När Cissi presenterar sig och berättar att det här är min familj idag; min lilla familj, ser hon så lycklig ut. Att gifta sig med den man hon älskar och få tre barn i tät följd är en lycka som syns. Cissis berättelse om sin uppväxt när hon inte var nöjd med sitt utseende och vilken utveckling det var för henne att ha tillgång till Cias stöd och uppmuntran, hur Cissi kunde utvecklas vidare mot att bli nöjd med sig själv som kvinna, som en mörk vacker tjej. Cias stöd till Cissi gav henne möjlighet både att stärkas i sin könsidentitet och att behålla en god psykisk hälsa och få tillgång till resiliens på samma sätt som barnen i Werners (2003) rapport.

Tid som perspektiv på kön

Det har funnits insatser för flickor genom historien skriver Hamreby (2005) om – men inte insatser som syftat till ett eget växande, utan mer av repressiva åtgärder. Dessa "insatser" (utifrån dagens ordval) handlade om att straffa eller återföra kvinnor till ett moraliskt leverne. Synen på hjälpbehovet var att överklassens värderingar gällde för åtgärder mot underklassen. Osedlighet var en vanlig orsak till placering på anstalt för kvinnor i början av 1900-talet och ända in på 1960-talet. Det fanns liberaler, både kvinnor och män, som förespråkade en humanare behandling och syn på kvinnor, men det var likväl utifrån överklassens normer. Att Anna blivit så sexuellt utsatt och utnyttjad som barn har stor betydelse för hennes identitetsutveckling. Annas beskrivning av hur hon som ung kvinna "gav igen" på killar som grupp för att vara den som har makten, är ett mycket tragiskt perspektiv på både könsmaktsordningen, hierarkier och hur utsatt man är som barn. Carlssons (2009) möte med kvinnorna visar också behov av revansch men inte på samma sätt. En "Anna" i en annan tid hade fått ta del av samhällets "insatser" på ett annat sätt om man förflyttar sig baklänges på tidsaxeln. Om man förflyttar sig framlänges på en tidsaxel med samma tema får förhoppningsvis framtidens "Annor" möjlighet till hjälp för att bearbeta och hantera upplevelser av övergrepp.

Analys av bistudien

Skammen

Känslan av att inte klara av sitt liv, sina problem eller våga stå för sin egen bakgrund, är faktorer som både informanterna i bistudien och Lövstrand (2005) ser som anledningar till att man inte vågar eller klarar av att ställa upp för intervjuer. Diana menar att om man tagit ett återfall och på nytt behöver hjälp med sina missbruksproblem, kan detta upplevas som ett misslyckande och inget man vill prata om. Därför väljer man att inte ställa upp för en intervju. Carin kan tänka att skammen över att ha haft kontakt med socialtjänsten kan göra att man inte vill ställa upp för en intervju. Skammen över att ha haft problem i barndomen kan sitta i länge. Hamreby (2005) historiska tillbakablick på synen på vem som ansågs vara i behov av vård handlar också om skam. De repressiva åtgärder som användes syftade till att återföra, främst underklassens kvinnor, till ett moraliskt leverne. Att skämmas för sin kontakt med socialtjänsten kan höra samman med detta historiska arv.

Relationens betydelse

Relationen har stor betydelse när det gäller att förmedla kontakter för intervjuerna, menar Carin. Carin förstår nu i efterhand, att hon skulle ha behövt vara mer aktiv i förmedlingen av informanter. När inte intervjuerna kommit till stånd förstår Carin att hon inte förklarat tillräckligt om vad intervjuerna skulle handla om. Lövstrand (2005) försökte skapa någon form av relation till möjliga informanter genom att tillbringa mycket tid på caféer för bostadslösa, men hon hade svårt att få till stånd intervjuer. En man som Lövstrand träffade vid olika tillfällen frågade henne om det var hon som "gjorde de där förhören", hans fråga visar på möjliga skäl att inte vilja ställa upp för intervju.

Tillit

När man levt ett utsatt liv kan en intervju om barndom och uppväxt vara en känslig historia. Att våga lita på en intervjuare, blir en svår tröskel att komma över, menar Diana. Är man otrygg i sig själv och inte har byggt upp tillit till intervjupersonen, vågar man inte ställa upp. På liknande sätt uppfattar jag att informanterna i Lövstrands (2005) studie uppfattade intervjufrågorna som närgångna och provocerande. Lövstrand tror att hennes informanter troligen inte väntat sig samtal om minnen som var känslomässigt svåra. Diana och Carina menar att en intervju kan vara ett tillfälle att berätta sin historia och på så sätt förstå något mer om sig själv. Hade Carina pratat om intervjun på detta sätt, hade kanske fler personer varit intresserade. En del personer förknippar allt som har med socialtjänsten att göra med myndighetsutövning och tvång. Det är synd att personer har den inställningen, intervjun skulle kunnat göra att personer förstod att socialtjänsten ville hjälpa dem. Eftersom det kan ta upp till ett halvår, innan en person vågar öppna sig för en ny kontakt, blir en intervjusituation en svårighet, menar Diana.

Tillit kan även handla om relationen mellan forskaren och förmedlare av informanter. Thörn (2004) beskriver hur hon vände sig till institutioner och organisationer för att få kontakt med möjliga informanter. Personalen ansåg att kvinnorna behövde vara ifred, de kvinnor som personalen ansåg vara starka nog tillfrågades om att ställa upp på intervjun. Relationen mellan personalen på olika institutioner och organisationer och möjliga informanter får här en speciell roll, likaså relationen mellan personalen och forskaren. Saknas tillit mellan forskare och personal kan detta skapa svårigheter för en relation mellan forskare och informanter.

För ung målgrupp

Det kan finnas flera olika anledningar till att man inte vill eller kan ställa upp för en intervju, tror Diana. När man har avslutat kontakten med socialtjänsten vill man vara fri och klara sig själv. Detta kan förstås som en parallell till ungdomsutvecklingen när ungdomar flyttar hemifrån. Man kan också tänka sig att man inte vill bli påmind om sitt gamla liv, och därför inte vill ställa upp för en intervju. Diana tror att om man väntar tills människor är i 40-årsåldern kan det vara lättare för dem att vilja titta tillbaka på sitt liv, när man är mera vuxen och har mognat. Dåligt självförtroende kan vara en annan anledning, att inte ha något att ge. När man fullständigt trycker ner sig själv känner man inte att man har något att ge, vilket kan vara en anledning till att man inte vill ställa upp.

Möjliga informanter behöver troligtvis ha blivit lite äldre än 24 – 25 år innan de själva ser att de "klarat sig", tror Carin. Detta kan vara en anledning till att man inte ställer upp för intervjuer. Den smärtan som man påminns om vid en intervju vill man hålla distansen till, menar Carin och därför blir en intervju något skrämmande. Man kan behöva hålla undan tankarna på hur det varit för att orka med livet här och nu. När man kommer så långt i sin utveckling att man kan tänka på hur det var utan att dras tillbaka till hur det kändes den gången, då är man redo för en intervju, säger Carin. Man kan gå i terapi eller på annat sätt få hjälp att se på sitt liv. Man behöver vanligtvis bli mellan 30 och 45 år innan detta är möjligt. Att söka personer att intervjua som är 18 – 28 år är därför för ung målgrupp.

När man har haft det trasigt med missbruk och kriminalitet kan detta leda till motstånd mot nya saker, säger Diana. Man vill då inte rota i gamla saker och inte kännas vid den delen av livet. Om ens föräldrar har gjort hemska saker med en gör det jätteont att berätta om. Dessa delar i livet behöver bearbetas först så man får distans till dem, innan man är redo att prata om dem, menar Diana. När det är öppna sår säger man nej till intervjuer, man vill inte känna smärtan igen.

Slutdiskussion

Denna uppsats har tillkommit från en nyfikenhet på skyddande processer och könsperspektiv. Berättelser och beskrivningar i intervjuerna handlar om dessa frågor. Några delar processer och perspektiv har varit särskilt intressanta att ta del av, t ex att ha varit pojkflicka under uppväxten och hur detta kan vara skyddande faktorer ur ett könsperspektiv. Att som flicka "låna" lite ur pojkrollen är något som alla tre kvinnorna berättar om i intervjuerna. Flickorna har haft tillgång till vidare könsramar i sin identitetsutveckling genom att de har varit pojkflickor under uppväxten, vilket bidragit till att skyddande processer utvecklats. De vidare könsramarna i identitetsutveckling har hjälpt till i flickornas resiliensprocesser. Alla tre kvinnorna i intervjuerna beskriver sig själva som starka och stolta personer, även om detta kan vackla i vardagen. En av kvinnorna beskriver sig själv som stark och att hon har kämpat vidare, en annan uppfattas som stark och kapabel av andra, men har svårt att själv känna så inombords.

Familjen som skyddande faktor fungerar för en av flickorna så länge den föräldern som hon har en nära anknytning till finns där, när han blir frihetsberövad rasar hennes värld. Det är till sin relation med pappa som kvinnan återvänder, när hon berättar om vad som varit avgörande för att hon idag har ett bra liv. Andra skyddande faktorer för flickorna under uppväxten har varit att ha haft tillgång till relationer med andra vuxna än föräldrarna. En av flickorna lyfter särskilt fram hur relationen med socialsekreteraren hjälpte henne att växa och utvecklas som person. Att ha kvar relationer med sina syskon var en annan viktig skyddande faktor för två flickor. Detta var särskilt viktigt när föräldrarna inte fanns tillhands. Att få struktur i vardagen och förutsägbarhet var en av de viktigaste skyddande faktorerna för en av kvinnorna. Detta är något som hon tagit med från sin barndom för att ett gott liv till sina barn. Det bästa kvitto på att man lyckats vända utvecklingen är att känna trygghet i att man kan ta hand om sina egna barn och ge dem en god uppväxt.

Att stiga ur det traditionella könsmönstret och för en tid leva i ett parförhållande, men ej ett lesbiskt förhållande, med en annan kvinna blev en vändpunkt för en av kvinnorna. Att på detta sätt göra kön, blev en del av hennes resiliensprocessen. Finns det fler sätt att göra kön med kopplingar till skyddande faktorer som vi inte ser och förstår? Kan vi ta tillvara på och förstärka resiliensprocesser i socialt arbetet om vi använder ett könsperspektiv för att förstå människors berättelser?

Att sätta in könsperspektivet i ett historiskt sammanhang kan vara till nytta och en möjlighet för att förstå dagens sammanhang på ett annat sätt. I ett historiskt perspektiv var det de sämst ställda arbetarnas barn, i många fall barn till ogifta kvinnor som ansågs vara i behov av att bli omhändertagna för vård i början av 1900-talet. Kan detta ha en koppling till Carins resonemang om skammen som anledning till att man inte vill kännas vid kontakten med socialtjänsten? Är skammen en del av det historiska arvet som ligger så djupt i folksjälen att historien lever vidare?

Det finns många perspektiv på frågan om varför det är svårt att få tillstånd intervjuer som lyfts fram i bistudien. Det har varit lärorikt att fördjupa frågorna om svårigheter att få tillstånd intervjuer med denna målgrupp genom intervjuerna i bistudien. Perspektiven som lyfts fram handlar bl a om relationens betydelse. Att förmedla informanter till en intervju när kontakten bygger på en relation kräver tid. Att ställa frågan om en intervju räcker inte när det gäller känsliga frågor, när frågan ställs behövs en beredskap att ta hand om vad frågan påminner om i personens historia. Människor som varit utsatta för riskfaktorer under sin uppväxt behöver förstå sin egen utveckling och få perspektiv på sitt liv än vad man har i 18 – 30-årsåldern. Att söka efter psykisk hälsa, inte efter psykiska

problem, att lyfta fram det som är skyddande faktorer och processer som ger positiv kraft kan vara till nytta i socialt arbete och en tillgång, även om det är komplicerat. Hur skulle vi kunna ta tillvara på erfarenheter från barn som levt med riskfaktorer, men klarat sig? Hur kan vi få ta del av deras berättelser så att deras kunskap kan tas tillvara? Var går gränser för att använda resiliensbegreppet? Vems berättelser är viktiga att ta tillvara?

De olika perspektiven på svårigheter att få till stånd intervjuer är intressant i en tid då efterfrågan på evidensbaserad praktik växer (jmf t ex Bergmark och Lundström i Socialvetenskaplig tidskrift 2006 och Rymans artikel i senaste numret av Akademikern 2009:9). Hur kan vi få veta mer om vad som är till hjälp för ungdomar inom socialt arbete? Att förstå vad som är till hjälp för barn och unga har ett särskilt perspektiv av utveckling inbyggt. Sociala problem är inte manifesterade, så som senare i livet, livet är mer i "oordning". Resiliensbegreppet har gett mig en positiv och möjlig utgångspunkt genom denna uppsats. De olika perspektiv som intervjuerna i bistudien lyfter fram gör frågan om att hitta rätt metod för att ta reda på vad som är till hjälp intressant. Kan vi få veta mer om vad som är till hjälp inom områden där randomiserade studier³ inte är möjliga? Hur kan vi ta tillvara på kunskaper i vardagen? Hur kan vi göra dessa kunskaper användbara? Är svårigheterna att få till stånd intervjuer ett tecken på att området är för svårt att närma sig inom tidsramen för en studie som denna? Är vägarna för att söka informanter valda utifrån fel ingångar? Perspektiven i bistudien berör inte direkt dessa frågor men leder fram till dem i mina funderingar i sammanställningen av materialet.

Uppsatsen innehåller flera perspektiv; både skyddande faktorer, att göra kön och varför det är svårt att få till stånd intervjuer. De olika perspektiven i uppsatsen är för mig en parallell till de många perspektiv som behövs i det sociala arbetets praktik.

³ En randomiserad klinisk studie är en undersökning av effekten av en behandling. Studien kännetecknas av att patienterna fördelas slumpmässigt till att antingen få en experimentell behandling eller en kontrollbehandling. En randomiserad klinisk studie är en undersökning av effekten av en behandling. Studien kännetecknas av att patienterna fördelas slumpmässigt till att antingen få en experimentell behandling eller en kontrollbehandling. <http://www.sbu.se/sv/Evidensbaserad-varld/Cochrane-Library/Vad-ar-en-randomiserad-klinisk-studie/>

Referenser

- Ambjörnsson Fanny (2004) *I en klass för sig, genus, klass och sexualitet bland gymnasieelever*, Stockholm, Ordfront förlag
- Andershed H och Andershed A-K (2005) *Normbrytande beteende i barndomen – Vad säger forskningen?* Stockholm, Gothia
- Backman Jarl (2008) *Rapporter och uppsatser*, Lund, Studentlitteratur
- Berglund Stig-Arne (2007) *Vändpunkter och förändringsprocesser - En treårig uppföljning av ungdomar från YAR projektet i Borlänge*. Umeå universitet, Institutionen för socialt arbete och BRÅ brottsförebyggande rådet, Umeå
- Bergmark Anders & Lundström Tommy (2006) Mot en evidensbaserad praktik? – om färdriktning i socialt arbete, Socialvetenskaplig tidskrift nr 2: 2006, s 99 - 113
- Borge Anne Inger Helmen (2005) *Resiliens – risk och sund utveckling*, Lund, Studentlitteratur
- Broberg, Mothander, Granqvist och Ivarsson (2008) *Anknytning i praktiken*, Stockholm, Natur och Kultur
- Burr, Viven (2003) *Social constructionism*, Hove (Great Britain)Routledge
- Börjesson Mats (2003) *Diskurser och konstruktioner – En sorts metodbok*. Lund, Studentlitteratur
- Carlsson Ninni (2009) *Avslöjandets tid – Kvinnors bearbetning av sexuella övergrepp*, Institutionen för socialt arbete, Göteborgs Universitet
- Claezon Ingrid (2008) *Att göra skillnad – könsperspektiv i socialt arbete med barn och ungdomar*, Stockholm, Allmänna Barnhuset
- Elvin-Nowak Ylva & Thomsson Heléne (2008) *Att göra kön, om vårt våldsamma behov av att vara kvinnor och män*, Stockholm, Albert Bonniers Förlag AB
- Hamreby Karin (2004) *Pojkar och flickor i den sociala barnavården: Föreställningar om kön och sociala problem under 1900-talet*. Institutionen för socialt arbete vid Umeå universitet
- Harris Rich Judith (2001) *Myten om föräldrars makt- Varför barn blir som de blir*. Stockholm, Svensk förening för psykisk hälsa
- Hjelte Jan (2007) *Programskrift för UFFE:s profilområde: Kunskapsbaserad prevention i socialt arbete inom socialtjänsten*. www.umea.se/uffe
- Hydén, Margareta i Meeuwisse Anna & Swärd Hans (Red.) (2002) *Perspektiv på sociala problem, Har sociala problem ett kön?* Stockholm Natur och Kultur
- Löfstrand Cecilia (2005) *Hemlöshetens politik, lokal policy och praktik*, Sociologiska institutionen, Lunds universitet.
- Meeuwisse Anna & Swärd Hans (Red.) (2002) *Perspektiv på sociala problem, Vad är ett socialt problem?* Anna Meeuwisse och Hans Swärd Stockholm, Natur och Kultur,

- Rasmusson Bodil (februari 2009) *Analys, bedömning och beslut i utredningar enligt BBIC*, Socialstyrelsen www.socialstyrelsen.se
- Rutter Michael (1985) Resiliens in the Face of Adversity. Protective Factors and Resistance to Psychiatric Disorder, *British Journal of Psychiatry*, 147, s 598 – 611
- Ryman Ann-Britt (2009) Kravet på vetenskaplighet i socialt arbete ökar, *Akademikern*, 2009:09
- Sundell Knut (2008) *Barnvårdsutredningar – en kunskapsöversikt*, Stockholm, Gothia
- Turesson Björkhagen Annelie (2009) *Mor i fängelse – mödrar och barn berättar, En analys av ungdomars resiliensprocess*, Institutionen för socialt arbete vid Göteborgs universitet
- Thörn Catharina (2004) *Kvinnans plats(er) – bilder av hemlöshet*, Växjö Grafiska punkten
- Ulmanen Petra & Andersson Gunvor (2006) *Svensk social barnavård ur ett könsperspektiv 1993 – 2003 En litteraturgenomgång*, Stockholm, Statens institutionsstyrelse SiS, Rapport 1/06,
- West Candace & Zimmerman Don H (1987) Doing gender, *Gender and Society* Vol 1 No 2 (Jun, 1987) s 125 – 151
- Walsh Froma (1998) *Strengthening family resilience*. New York, Guilford Press
- Werner Emmy & Smith Ruth (2003) *Att växa mot alla odds, Från födelsen till vuxenliv*, Stockholm, Svensk förening för psykisk häls

Intervjufrågor/teman

Presentation

Vem är du?

Hur vill du beskriva din familj? Vilka räknar du dit? Vad har din familj betytt för dig? Har du styvföräldrar och syskon? Hur var det att vara tjej i din familj?

Nätverk: Var fanns far- och morföräldrarna? Vilka andra personer har varit viktiga för dig som barn; grannar, släktingar, andra ...

Vilken person/-er i din närhet har varit betydelsefull/a?

Uppväxten

Med vem och var har du bott?

Hur var du som barn?

Vad minns du att du tyckte var roligt när du var barn?

Gjorde du något speciellt som du minns?

Fanns det något speciellt som var viktigt när du var barn? För dej och för din familj.

Hur visste du när du gjort något bra?

Hur var du som tonåring?

Vad var det bästa med tonåren?

Skolan

Fanns det några särskilt viktiga personer i skolan

Hur var det för dej i skolan? Med kompisar, med lärare

Kamrater och käraste

Har du haft kamrater?

När träffade du jämnåriga när du var barn och tonåring?

Har du haft äldre eller yngre kamrater? Killar och tjejer?

Har du haft några goda kärleksförhållanden?

Har du haft många vuxna som varit viktiga för dej under uppväxten?

Socialtjänsten

Tycker du att du har fått hjälp?

Skulle något varit annorlunda?

Att se tillbaka

Om du ser tillbaka på ditt liv, vad har varit bra för dej?

Finns det någon eller något som haft en särskild betydelse?

Livet kan bara levas framlänges men förstås baklänges(vem var du nu som har sagt det?)

GÖTEBORGS UNIVERSITET
INSTITUTIONEN FÖR SOCIALT ARBETE

Den som ställer många frågor ökar mångas visdom

(ordspråk från Kongo)

Jag söker efter kvinnor mellan 18 – c:a 30 år som vill ställa upp för intervjuer till en uppsats inom ramen för masterprogrammet på institutionen för socialt arbetet, Göteborgs Universitet. Uppsatsen ska handla om: **betydelsen av skyddande faktorer under uppväxten ur ett könsperspektiv, för kvinnors som har erfarenhet av socialtjänstens insatser.**

Skyddande faktorer kan vara olika personer, relationer eller annat som varit en tillgång under uppväxten. Genom att ta tillvara på dessa faktorer utvecklas man och stärks som person. Ibland kan skyddande faktorer också vara riskfaktorer i vissa sammanhang. Detta vill jag studera genom ett "könsperspektivs glasögon". Det är inget särskilt problem som är i fokus i uppsatsen, det finns olika anledningar t ex relationsproblem, missbruksproblem, övergrepp och mycket annat, som gjort att man har erfarenheterna av socialtjänstens insatser.

Intervjun utgår från olika frågor/teman, du får gärna läsa frågorna i förväg. Jag vill dela upp intervjun så att vi träffas två eller flera gånger. Jag behöver spela in intervjun på band så jag kan skriva ut den i lugn och ro. Kassetbanden kommer jag sedan att förstöra. När jag skrivit ut hela intervjun kommer jag att använda delar av intervjun i uppsatsen. Jag kommer att ta bort och ändra personuppgifter så att ingen mer än du själv kan känna igen dej. Du får naturligtvis läsa vad jag skrivit om dej innan uppsatsen trycks, och även hela uppsatsen.

Att bli intervjuad för en uppsats innebär att du har rätt att när som avbryta intervjun. Du behöver inte ange något skäl för det. Materialet kommer endast att användas för att skriva denna uppsats.

När jag inte studerar och skriver uppsats arbetar jag på socialförvaltningen i Helsingborg, Ungdom och Familj. Men i det här sammanhanget är jag student och har jag tystnadsplikt för vad du berättar. I intervjurollen är jag alltså ingen myndighetsperson.

Som hjälp och stöd för att skriva uppsatsen har jag en handledare som också har skrivit under detta brev, om du har frågor eller synpunkter får du gärna ringa mig eller henne.

Eva Hansen tel: 042-10 65 11/070-735 76 75

Handledare: Helena Johansson

tel: 031-78 66 57 21